

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KELES FOLKLORUNUN İNCELENMESİ VE
BURSA FOLKLORUNA KATKILARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET NAZIM GÜRAK

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 9 Ekim 1998

Tezin Savunulduğu Tarih : 20 Ekim 1998

Tez Danışmanı

: Doç. Fikret DEĞERLİ

Diğer Jüri Üyeleri

: Doç.Dr. Can ETİLİ (İ.T.Ü.)

Doç. Şenel ÖNALDI (İ.T.Ü.)

EKİM- 1998

ÖNSÖZ

İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Anasanat Dalı, Musiki Sanat Dalı, Türk Halk Oyunları alanındaki bu çalışmada “Keles folklorunun incelenmesi ve Bursa folkloruna katkıları” incelenmiştir.

Bu çalışma konusunu seçmemdeki en önemli sebeplerden biri, Bursa Oyunları ve Bursa giysileri dendiğinde hemen akla Keles yöresinin gelmesidir. Ayrıca ailemin de bu yöreden olması bu konuda bir çalışma yapmaya daha da yöneltmiştir. Bu çalışma gelecekte bu konuda araştırma yapacaklara Keles folklor değerlerinin ve Bursa’ya etkilerinin kaybolmasını önlemek için yapılmıştır.

Bu tezin hazırlanması ve bu konunun seçimi sırasında beni yönlendiren, kıymetli bilgileri ile beni bilgilendiren danışmanım Doç. Fikret Değerli’ye, Sayın DoçDr. Can Etili’ye, Sayın Doç. Şenel Önaldı’ya ve alan araştırmam sırasında bana her türlü desteği sağlayan Sayın Cemile Yeşil ile Sayın Hakkı Kasap’a teşekkürlerimi sunarım.

Ekim-1998

Ahmet Nazım GÜRAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	III
ŞEKİL LİSTESİ.....	VII
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
1. GİRİŞ.....	1
2. BURSA ŞEHİRİ VE KELES İLÇESİ	3
2.1. Bursa İli Coğrafyası	3
2.2. Bursa Tarihi	3
2.3. Bursa Folkloru	3
2.4. Keles ve Orhanlı'nın Tarihsel Gelişimi	4
2.5. Oğuz Türkleri	5
2.6. Kayı, Otman ve Türkmen Sözcüklerinin Açıklanması	6
2.7. Uludağ Türkmenleri ve Yaşayış	7
3. KELES TÜRKMENLERİ GELENEK VE GÖRENEKLERİ	10
3.1. Köylerdeki Söz ve Samen	10
3.2. Nişan ve Düğüne Davet.....	10
3.3. Çember Asma, Yalancı-Has Kına	11
3.4. Gelin Göçürme, Gerdek Töreni, El Öpme	12
3.5. Gebe Kadın, Loğusa Armağanları, Çocuk ve Loğusa	12
3.6. Kız ve Erkek Çocukların Eğitimleri, Ad Takma	13
4. KELES TÜRKMENLERİ KADIN VE ERKEK OYUNLARI	14
4.1. Kadın Oyunları.....	15
4.1.1.Cezayir	15
4.1.2. A Fadimem	16
4.1.3.Yemeni	18
4.1.4. Menekşe	19
4.1.5. Sekme	20
4.1.6 Kırık Hava.....	20
4.2. Erkek Oyunları.....	21
4.2.1. Güvende	21
4.2.2. Büyük Oyun	22

4.2.3. Yüksek Hava (Sekme).....	23
4.2.4. Sorkun Oyunu.....	24
4.2.5. Düz Oyun	24
4.3. Köy Seyirlik Oyunları	24
4.4. Yörede Kullanılan Enstrümanlar	25
5. KELES TÜRKMENLERİ KADIN VE ERKEK GİYSİLERİ.....	26
5.1. Kadın Giysileri.....	26
5.1.1. Başa Giyilenler	26
5.1.1.1. Alpoat Fes.....	26
5.1.1.2. Boncuklu Fes	27
5.1.1.3. Oyalı Fes.....	27
5.1.1.4. Mustafamlı Fes.....	27
5.1.1.5. Albazi.....	28
5.1.2. Bedene Giyilenler.....	29
5.1.2.1. Şalvar	29
5.1.2.2. Fistan	29
5.1.2.3. Üç Etek	30
5.1.2.4. Arkalık (Arkalaç)	30
5.1.2.5. Önlük	30
5.1.2.6. Dizge.....	30
5.1.2.7. Cepken	32
5.1.2.8. Sıktırma.....	32
5.1.3. Ayağa Giyilenler	32
5.1.3.1. Çorap	32
5.1.3.2. Çarık	32
5.1.3.3. Çizme.....	32
5.1.4. Kadın Aksesuarları ve Takıları.....	32
5.1.4.1. Gümüş Kemer	32
5.1.4.2. Gıdıklık	32
5.1.4.3. Çingiraklı Mağrama	33
5.1.4.4. Muska	33
5.1.4.5. Kese	33
5.1.4.6. Tongurdaklı Kaşık	33
5.2. Erkek Giysileri	34
5.2.1. Başa Giyilenler	34
5.2.1.1. Takke	34
5.2.1.2. Oyalı Yazma	34
5.2.2. Bedene Giyilenler.....	35
5.2.2.1. Gömlek.....	35
5.2.2.2. Aba Potur.....	35
5.2.2.3. Aba Yelek	35

5.2.2.4. Kozalı Kuşak.....	35
5.2.2.5. Kolon	35
5.2.2.6. Çevre (Yağlık)	35
5.2.3. Ayğa Giyilenler	36
5.2.3.1. Karçın	36
5.2.3.2. Çarık	36
5.2.4. Erkek Aksesuarları	36
5.2.4.1. Damat Kesesi	36
5.2.4.2. Tütün Kesesi	37
5.2.4.3. Çoban Şalı.....	37
5.2.4.4. Silahlık.....	37
5.2.4.5. Kaşık.....	37
6. KELES TÜRKMENLERİ YÖRESEL DİL ÖZELLİKLERİ.....	38
6.1. Ağız Özellikleri.....	38
6.1.1. Yuvarlak Ünlülerin Yer Değiştirmesi.....	38
6.1.2. Harf Düşmeleri	38
6.1.3. Ünlü Eklemeleri ve Ses Türetmeleri.....	39
6.1.4. Ünlü Düşmeleri	39
6.1.5. Ünlü Sırasının Değişimi	39
6.1.6. Ünsüzlerin Dönüşümü	39
6.1.7. Sözcüklerin Yapılarında Kökten Değişiklikler.....	40
6.2. Keles ve Çevresindeki Yerel Sözcükler	40
6.3. Keles ve Çevresindeki Deyimler	44
SONUÇ	46
KAYNAKLAR	48
ÖZGEÇMİŞ	49

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 2.1: 100 Yıl Önce Kurulduğu Sanılan Epçeler Köyü.....	4
Fotoğraf 3.1: 2543 m. yükseklikteki Uludağ'ın Dağdibi Köyünden görünüşü.....	7
Fotoğraf 3.2: Kocakavacık Köyünde şal ve Kozalı Kuşak dokuyan nine.....	8
Fotoğraf 3.3: Kocakavacık Köyünde keçi kılından iğ ile ip yapan bir kadın.....	9
Fotoğraf 3.4: Kocakavacık Köyünde mahalle fırınında ekmeğini pişirip dönen bir kadın	9
Fotoğraf 5.1: A Fadimem oyununu oynayan bir grup genç kız	17
Fotoğraf 5.2: Kocayayla Şenliklerinde Yemeni Oyununu sergileyen bir çocuk grubu	19
Fotoğraf 5.3: Köylü Güvendesı Oyunu sergileyen gençler	22
Fotoğraf 6.1: Kilim Motifli, üç şeritli boncuklu fes	27
Fotoğraf 6.2: Boncuklu fesin üzerine Albazi örtmüş bir genç kız	28
Fotoğraf 6.3: Keles ve civarında yeni evli kadın başlığı.....	28
Fotoğraf 6.4: Keles ve köylerinde 40 yaşını aşmış evli kadın başlığı.....	29
Fotoğraf 6.5: Tam ve uyumlu giyinilmiş kadın-erkek kostümü	31
Fotoğraf 6.6: Eksik parçaları bulunan ve yanlış giyilmiş kadın-erkek kostümü....	31
Fotoğraf 6.7: Orhaneli-Harmancık Köyü gelin giysisinin önden görünüşü	33
Fotoğraf 6.8: Keles ve köylerindeki erkek başlığı	34
Fotoğraf 6.9: Kadın ve erkek giysilerinin arkadan görünüşü.....	36

ÖZET

İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Musiki Sanat Dalı, Türk Halk Oyunları alanında hazırlanan “Keles Folklorunun İncelenmesi ve Bursa Folkloruna Katkıları” konulu tez, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Musiki Sanat Dalı, Türk Halk Oyunları alanında hazırlanan “Keles Folklorunun İncelenmesi ve Bursa Folkloruna Katkıları” konulu bu tezde yöre oyunları genel olarak ele alınıp doğru bir isimlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Yine oyunlar kadar, giysiler, yaşam, gelenek ve görenekler üzerinde de detaylı incelemeler yapılmıştır.

Yörede tüm oyunlar kaşıklarla oynanırken, sadece bir köyde (Dağ güneyi köyü) bıçaklarla oynanan bir oyuna rastlanmıştır.

Yapılan alan araştırmasında kadın oyunlarının hepsinin sözlü türkülerden oluştuğu, erkek oyunlarının ise enstrümantal ezgilerden oluştuğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni ise erkek müzisyenlerin kadınların eğlencelerine alınmadıklarından, kadınların kendi oyunlarını türküler söyleyerek oynamalarıdır.

Giysileri incelerken günlük giysilerle, tören giysilerinin birbirlerine karıştığı ve bekar bir genç kızla, evli bir bayanın tamamen farklı başlıklar kullandığı görülmüştür. Aynı şekilde erkek giysilerinde de bekar, nişanlı ve evli kişilerin farklı renklerde giysiler giydikleri ya da aksesuar kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Keles ve köylerinde rastladığım bazı ağız ve lehçe özelliklerinin bugün şehir merkezindeki halk tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu da şehir insanının göçlerle bu yöreden etkilendiğini göstermektedir.

Yöredeki oyunlar en az iki kişiyle, daire biçiminde ya da karşılıklı olarak oynanmaktadır.

Yöredeki erkek oyunlarına davul, zurna, kudüm veya klarnet, keman eşlik etmektedir. Kadın oyunları ise bakır çalınıp, türkü söylenerek oynanır.

Yöre halkı Oğuzlarından günümüze kadar gelen süreçte incelendiğinde Üçoklar ve Bozoklardan gelen iki boy olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara yörede Karakeçililer ve Kızılkeçililer denmektedir.

Ayrıca “kına gecesi, çember asma ve ad takma” gibi yalnızca Keles civarındaki yörüklerde olan adetlerin, günümüz Bursa merkezindeki halk arasında da yaşayan gelenekler olduğu görülmektedir.

Günümüzde Keles giysileri, Keles halk oyunları, Keles’te yaşayan halka ait tüm gelenek ve görenekler artık Bursa Folkloru ile bir anılmaktadır.

SUMMARY

This high master degree thesis is about “The Investigation of Keles Folk Dance and its contributions to Bursa Folk Dance”. This thesis is prepared by the assistant of the experts in Istanbul Technical University, Social Science Institute, Turkish Folk Dance department and it is also very important for me because of my special interests to the region and my family’s residence in the region for many years.

In my thesis, it is studied how the local dances are named. The dances like Kaşıklı Oyunlar, Güvende, Kaşıklı Karşılama or Kırık Zeybek are given names in a right way. Beside this it is understood that all the dances danced by men can be called “Güvende” and all the dances danced by women can be called “Kaşıklı Oyunlar or Güvende”.

In all the dances “Tonguraklı kaşık” which is made from wood by hand, is used but only in a mountain village (Dağ güneyi) the people dance a Koroğlu Dance with knives. In the region men and women never entertain or dance together. All the dances ought to be danced at least by two people and danced face to face.

It’s known that there have been a confusion of clothes, and thus the hats which should be used by brides are used on an ordinary dress or young girls wear hats of married women. This confusion was examined in detail in my thesis and examples were given about clothes.

More over the bride dress isn’t known by the people in the area but it was shown in written sources. In the area of Keles, girls wear very bright colours, newly married women wear dress full of ornamentation and jewels and middle-aged women wear rather plain and dark colours. Men’s wear hasn’t been changed since 1930s. It’s known that men’s costumes have some accessories too. For instance, an engaged man shows a small cloth bag which was made by his fiancé, in his waist’s pocket. Beside this young men wear bright and colourful skullcaps and big and ornamented scarves but old men wear dark skullcaps and smaller scarves.

In the region, especially in Sorgun Village, wooden spoons which are made of boxwood are common and used in dances.

In my study, I would like to give information about the area’s history and its effects on Bursa’s Folk Dance.

The people, who live there at present, emigrated from Oghuz Clans who were called “Üçoklu” or “Bozoklu”. The area was inhabited by these tribes and they were called “Kızılkeçili” and “Karakeçili”. These two tribes inhabited in the area keeping their own cultures for centuries and their cultural effects on both Bursa and Ottoman Empire can be seen easily. In Keles and its surrounding some traditions and customs have been the same as its origin and are still used by the people live there. As an example to this, wedding ceremonies take one week. Two different henna nights are

organized, feign henna party and the real one. In the real henna party, it is a common tradition to make the bride cry and dance after hennaing her fingers. Today it is still the same even in the city center. Another common tradition was to show the bride's dowry fifteen days before the wedding. It is also seen in the city center as the other traditions.

In the region while men entertain some musicians come and play for them but in women's entertainment's, they play copper trays and sing them selves.

The musicians used to play drum, "zurna" and "kudüm" in the past but nowadays clarinet, violin, "cümbüş" and "darbuka" have taken their places.

The local dialect and the language properties which are observed in the area of Keles, can be seen in the city center. With the great effects of migrations some local terms and idioms are known all over the country with the name of Bursa.

"Keles" was a mountainous area at the coast of by the Hazar Lake and this name was given to the town by the Oghuz Clans because of its resemblance to the place in Hazar.

Keles region's settlement history ancient fairly. This region was called Lindakus in old Greek's period, it was called Adriyanus in Byzantines' period and Atranos in Ottoman's period.

Tinilis, Egyptians, Truvals, Lidyas, Iranians, Bithiyas, Romas, Iskits, Byzantines, Arabians, Selçuks and Oghuz Turkishs were living at the right time in this region's surrounding.

According to written information, first coming Oghuz Clans' came in thirteen century in this place and this people lived on stocbreeding.

Oghuz Clans' nomadics were called "Türkmen". This expression currents for only Anatolia and Rumeli Turkishes. It doesn't current for Oghuz nomadics in another countries.

Türkmen families were living in father home. Marriage form was monogamy. In families, men talked about.

Türkmen women do all of housework. They weave dresses, tents, rugs to own hand counter.

In their spare time, they milk an animal find a wood, carry a water.

Türkmen men put on animal and strive of vineyards and orchards' works. In their spare time, they go out hunting. They make stamp, "it was called döğme" for don't mix an animal.

A village's youth, send a present sugar and roasted chickpeas to covet a girl.

Have a heart to girl accepted its. If two families see fit this event, girl and boy shake hands and agree to give in marriage.

If boy and girl weren't find a wife or husband according to their hearts, some women look for a girl for youth.

This woman was called “samen” in environs. Samen walked about village from village and found a girl for youth.

If woman sent out to see about a prospective bride was taken answer “yes”, the drink coffee and sherbet in girl’s home. After than, the boy turned his home.

If woman sent out to see about a prospective bride was taken answer “no”, she turned her home.

In agree to give in marriage ceremony, a boy’s family paid a money to girl’s father. Both of two families give a presents each other. Ring was worn in engagement night. In engagement ceremonies peculiarity, ring was worn only a girl.

Engagement ceremony between wedding ceremony was able to continue two or three years. Most important reason in this delay, groom was soldier. In addition their family had material problems.

Families decided a wedding-date from a month ago.

In henna night, bride’s hand, her foots and her head were henna. In addition folk songs were sung, so the bride cried.

A new borned child, hadn’t a name in first six months in environs. After child’s father cut an animal and he gave invitation to his neighbours. Than child was given a name.

People living in environs attached importance son more than daughter.

Sons educated about rug and carpet weaved and maked food.

Until fifty years ago, environs’ dances danced certain each in turn. But now, this dances don’t dance certain each in turn. In the past, the dancer must danced all of dances but now dancer danced only one or two dance.

In addition, some dances “its were called Kız Havası, Fadime and Menekşe” danced only in village wedding-ceremony. But afterwards this dances danced in city wedding-ceremony.

According to research, in Keles and its villages have got Arabic dance, Deme dance and Tren dance.

According to research, transport do easily in Kıranişiks, Alpaut and Kemaliye in Keles.

Although local dresses don’t use in Kıranişiks, Alpaut and Kemaliye village, nowadays. But the transport do difficulty in Sorkun and Kocakavacık village in Keles. Local dresses use in there.

Especially in Keles and its villages have got Türkmen’s accent and edge yet.

This accent property effected a public who living in Bursa centre. They started to talk this accent. But Arabic and Persian’s word started to use generously after Bursa was capital in Ottoman Government.

In environs, some of the borned child’s names interested with traditions and believes.

Like a lot of places in Anatolia, families haven't got a child in this environs. When they had a child, they were giving a name about strongly. For example Dursun, Yaşar and Kaya.

In environs, especially in rural regions had believes about the names. One of its, child's names were changed.

If a new borned child ill after given the name and the child got better in a week, killed as a sacrifice with believes of carried a name and the child's name was changed.

Throughout my study I have learnt a great amount of things about the area, its customs and traditions, language, history and this caused me to broaden my horizon.

1. GİRİŞ

Türk kültürünün özünü teşkil eden ve milletimize kültürel kimliğini kazandıran folklor değerlerinin çok özel ve önemli bir yeri bulunmaktadır.

Folklorik değerlerin ortaya çıkışında yaşanan yörenin coğrafi konumundan tutun da, ikliminin, göçlerin, halkın gelir kaynaklarının ve daha birçok faktörün etkisi görülmektedir.

“Keles Folklorunun İncelenmesi ve Bursa Folkloruna Katkıları” konulu bu tezde, Keles ve köylerindeki yaşayan Türkmenlerin folklorik özelliklerinin bir kısmı ve bunların Bursa Folkloru’na katkıları ele alınmıştır.

Yöre oyunları çeşitli defalar yapılan alan araştırmalarıyla kaynak kişilerden öğrenilmiştir. Bu bölgede oynanan oyunlara genel olarak “Kaşıklı Oyunlar”, “Kırık Zeybek”, “Güvendeler” ve “Kaşıklı Karşılama” dendiği ortaya çıkmıştır.

Bursa Keles giysisi diye sunulan giysilerin, günlük giysilerle, özel günlerde giyilen giysilerin bir karışımı olduğu anlaşılmıştır.

“Keles Folklorunun İncelenmesi ve Bursa Folkloruna Katkıları” konulu bu tezde ele alınan konular sırasıyla şu şekilde belirtilmiştir.

Tezin birinci bölümü “Giriş” kısmına ayrılmıştır. İkinci bölümde Bursa şehri ve Keles ilçesi ele alınmıştır. Sırasıyla Bursa’nın coğrafi konumu, tarihi ve folklorik özellikleri incelenmiştir. Keles tarihi ve Oğuz Türkleri’nin buralara gelip yerleşmesi açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde Oğuzların Üçoklar ve Bozoklar kolundan olan yöre halkının tarihsel gelişimi ve yaşam şekilleri incelenmiştir.

Keles Türkmenleri gelenek ve görenekleri üçüncü bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde sırasıyla köylerdeki söz, nişan ve düğün adetleriyle, kına gecesi, gelin çıkarma ve el öpme törenleri kaynak kişilerle görüşülerek açıklanmıştır.

Kadın ve erkek oyunlarının belli başlı olanları sözleri ve oyun içerikleri ile birlikte dördüncü bölümde sunulmuştur. Ayrıca yörede rastlanan köy seyirlik oyunlarına örnekler verilip, yörede kullanılan enstrümanlar bu bölümde belirtilmiştir.

Beşinci bölümde kadın ve erkek giysileri ele alınmıştır. Kullanılan giysiler fotoğraflarla da desteklenerek açıklanmıştır. Yöre insanların medeni durumlarını belirten başlıklar kullanmaları, bu çalışmamızda ortaya çıkarılmıştır. Son bölümde ise yöresel dil özellikleri, yerel sözcükler ve yörede kullanılan belli başlı deyimler incelenmiştir.

Bu tez çalışması sırasında konuyla ilgili bilgiler için, çeşitli kitap ve dergilerden yararlanılmıştır. Alan araştırması sırasında kişisel görüşmeler yapılarak, değerli bilgiler yöre insanlarından alınmıştır. Yöre giysileri, oyunları ve yaşam şekilleri örnek fotoğraflarla gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmamızın daha sonraki araştırmalara ışık tutması, en büyük dileğimizdir.

2. BURSA ŞEHİRİ VE KELES İLÇESİ

2.1. Bursa İli Coğrafyası

“Bursa ili doğudan Bilecek, kuzeydoğudan Sakarya, kuzeyden İzmit ve Marmara Denizi, kuzeybatıdan Marmara Denizi, güney ve güney batıdan Balıkesir ve Kütahya illeriyle çevrilidir.

Bursa toprakları genellikle engebeldir. Başlıca yükseltiler; kuzeyde Armutlu yarımadasında Samanlı dağları (922), Uludağ (2543), güneyde Domaniç dağlarıyla çevrilmiştir. Bu dağların orta kısımlarında geniş ovalar yer alır. İnegöl, Yenişehir, Karacabey ve M. Kemal paşa ovaları. En önemli yaylalar Kadı yaylası, Sarıalan, Kirazlıyayla, Yalınkaya ve Kocayayla’dır. Şehrin önemli akarsuları: Balıkesir ilini sulayarak Bursa’da denize dökülen Susurluk ve Kocaçaydır.¹”

2.2. Bursa Tarihi

“Bursa’nın kuruluşu, M.Ö. IV.yy.’a dek uzanır. Bitinya Kralı I. Prusias (M.Ö. 230 – M.Ö. 182) döneminde bulgulara rastlandı. Ege göçleriyle çeşitli kavimlere konak olan yöre, Lidya Kralı Krezüs’ün M.Ö. 546’da I. Kiros’a yenilmesiyle Pers egemenliğine geçti. İskenderin Presleri yenmesinden sonra Bitinya Krallığı Makedonya İmparatorluğunda özerk olarak yaşadı. Bitinya Krallığını Galatlar ve Bergama Krallığı izledi. Pontus kralı M.Ö. 88’de Bitinya yöresini istila etti. Romalı komutan Lukullus, M.Ö. 71’de bu kralı yenince Bitinya egemenliğine geçmiş oldu.

Roma yönetimi sırasında yöreye Balkanlardan Gotlar ve İskitler göç etti. 395’de imparatorluğun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma’da (Bizans) kalan yöre beş doğu genel valiliğinden biri oldu. 668 yılında yöreye Araplar, 1078’de de Türk akıncıları ulaştılar. İznik 1075’de fethedildi, ancak Bursa kenti uzun yıllar alınamadı. 1097’de Bizans İznik’i geri aldı. 1261’de Bizans İznik ve Bursa’yı aynı tekfurluk altında yönetti. 1287’de İnegöl tekfurunu yenen Osman Bey Bursa topraklarına girdi, ancak İnegöl 1299’da alındı. 1301’de Osmanlılar Ulubat gölüne ulaştı. Orhan Gazi 1325’te kenti kuşattı ve kent 1326’da Osmanlılara geçti.²”

2.3. Bursa Folkloru

Şehrin folkloru diğer pekçok ilimizde olduğu gibi çok zengindir. Osmanlılar döneminde şehir ve köylerdeki yörüklerle Rum azınlığın yaşattığı değerler, cumhuriyet dönemi sonrasında göçlerle daha da zenginleşmiştir.

Bugün özellikle Artvin ve Balkan ülkelerinden (Bulgaristan ve Eski Yugoslavya) gelen göçlerle çok büyük bir kültür merkezi olmuştur Bursa ili.

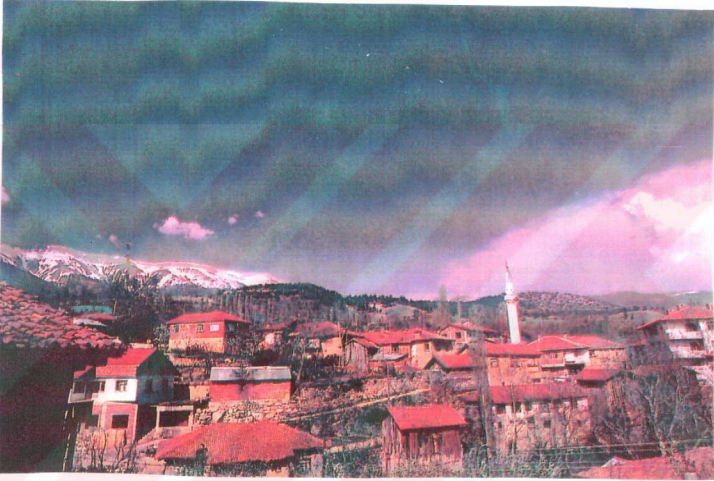
¹ Milliyet Büyük Ansiklopedisi, 1990, Cilt 3, s. 942.

² Milliyet Büyük Ansiklopedisi, 1990, Cilt 3, s. 944.

Ayrıca özellikle Keles ve Orhaneli ile civar köylerinde yaşayan Yörüklerde kendi öz benliklerini ve kültürlerini günümüze kadar koruyup, getirebilmişlerdir.

2.4. Keles ve Orhaneli'nin Tarihsel Gelişimi

Yörenin yerleşim tarihi oldukça eskiye dayanır. Eski Yunanlılar zamanında Rindakus, Bizanslılar zamanında Adriyanus ve Osmanlılar zamanında Atranos diye bilinen Orhaneli-Keles'in ne zaman kurulduğu tam belli değildir. Kasabanın eski adının benzemesi sebebiyle ilk defa Roma'lı Adriye'nin kurduğu sanılmaktadır.

100 Yıl Önce Kurulduğu Sanılan Epçeler Köyü

Fotoğraf 2.1: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1995.

“Kasaba civarındaki yerlerin milattan önce iki bin seneden beri elden ele geçtiği, Heredot'tan sonra yazılan tarihlerde görülmektedir. Tiniler, Mısırlılar, Truvalılar, Lidyalılar, İranlılar, Bithyalılar, Romalılar, İskitler, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve nihayet Oğuz Türkleri bu çamlı dağlarda konaklamış, soğuk sularından içmiştir. 1314'de Orhan Bey, yanındaki bahadurlarla Orhaneli'ne, o zamanki adı ile Atranos'a yürüdü. Kaleyı bırakıp kaçan Tekfur uçurumdan yuvarlanarak öldü.”³⁹

Keles'in 1260 – 1300 yılları arasında Orta Asya'da göç eden Oğuzların Kayı boyuna mensup hayvancılıkla geçinen bir obanın yerleşmesiyle kurulduğu bilinmektedir. Yörede daha önceleri Bizanslıların yaşadığı bulunan eski paralardan ve tarihi kalıntılardan anlaşılmaktadır.

“Keles 1860 – 1915 yılları arasında merkez halinde iken Kurtuluş Savaşından sonra köy haline getirilmiştir. 1931 – 1953 yılları arasında Orhaneli ilçesine bağlı nahiye olarak kalmış ve 1953 yılında ilçe haline getirilmiştir. Uludağ'ın güney eteklerinde Bursa iline 59 kilometre uzaklıktadır.”⁴

2.5. Oğuz Türkleri

“Anadolu'daki Türk Medeniyeti içinde Oğuz Türklerinin önemi büyüktür. Oğuz adı Ok – Uz'dan gelir. Ok kabile anlamında, z çoğul ekidir. Oğuz sözcüğü kabileler anlamına gelir.

Oğuzlarla ilgili ilk bilgilere VI. ve VII. Yüzyıllarda Oğuzlara ait olduğu sanılan yazıtlarda, Yenisey Kitabeleri'nde ve Çin kaynaklarında rastlıyoruz.

Oğuz Destanı'nda bütün Oğuzların Oğuz Han'ın altı oğlundan ve onların dörder oğullarından olmak üzere 24 boydan türediği yazar. Divan – ı Lügat –ü Türk'te de belirtildiği gibi bu boyların adları şunlardır:

Oğuzlar:

1) Bozoklar

2) Üçoklar

Bozoklar:

1) Yıldızhan (Avşar, Kızık, Beğdili, Karkın)

2) Ayhan (Yazır, Döğer, Bodurga, Yaparlı)

3) Günhan (Kayı, Bayat, Alkaevli, Karaevli)

Üçoklar:

1) Denizhan (İğdur, Büğdür, Yıva, Kınık)

2) Dağhan (Salur, Alayuntlu, Eymür, Üregir)

3) Gökhan (Bayındır, Çavundur, Çepni, Peçenek)

VI. yüzyılda önceleri Göktürkler'in, bu devletin yıkılmasından sonra da Uygurların egemenliğinde yaşayan Oğuzlar, Uygurların yıkılmasından sonra Maveran-nehir'e (Seyhun ve Ceyhun ırmakları arasındaki yerler) ve Aral Gölü çevresine yerleştiler. X. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlığı kabul ettiler. Ancak uzun bir süre siyasal bir birlik kuramadılar. Komşularıyla savaştılar, ayrı ayrı kollara bölündüler. Anadolu'ya akınlar yaptılar.”⁵

⁴ Bursa Ansiklopedisi, Cilt I, 1977, Bursa, s. 488.

⁵ Nil Aykon, İ.T.Ü. TMDK Sanat Tarihi Ders Notları, 1987.

2.6. Kayı, Otman ve Türkmen Sözcüklerinin Açıklanması

“Hacı Bektaş Vîlayetnamesi’nde Osmanlılar’ın Müslüman değil, Şamanlık (Eski Türk dini) etkisinde oldukları belirtilmektedir. Kayılar İbni Haldun’a göre Fırat boylarında dolaşan bir Türk aşireti idiler. Kayılar’ın ilk adları “Çığ” idi. Orhun Hitabesi’nde Yenisey Irmağı kıyılarında Kırgızlar’la birlikte “Çık”a ilinden söz edilir. Çığ eski Türkçe’de “tipi” demektir. “Kayı – Kayat kelimeleri de dağdan gelen sel anlamındadır. Çığ kelimesi “kayı” kelimesinden daha açık bir Türkçe şeklidir. Bu Çığlar Fırat boylarından geleerek Ankara civarında (Karaca Dağı) civarına yerleştiler. Bu civardaki Ahilerle birlikte san’at işleriyle meşgul oldular. Bunların piri: (Seyyit Nimetullah Ahi Evren)dir. Ahi Evren de, Hacı Bektaş ile dost ve bir fikir yoldaşı idiler. Selçukiler, hars itibarıyla Türklükten uzaklaşıyorlardı. Acemce konuşuyorlardı. Bu tarikatlar Türkçe konuşuyorlar, Türkçe ibadet ediyorlar, Türkçe yazıyorlardı.

Selçukiler zayıflayınca Türk beylerinden (Ertuğrul) Ankara’dan, ta Bursa’ya kadar nüfusunu artırdı. Ona bu kuvveti Selçuklu padişahı Alâeddin değil, kılıcının kuvveti verdi. Bursa civarının ilk fatihi oldu. Pekçok Ahi yigیتlerinden olan kahramanlarla çalıştı. Akça Koca, Karamürsel, Karaoğlan vesaire gibi... Bursa’nın fatihleri, Ahi yigیتleridir.

Ertuğrul ölünce yerine Osman geçmemiştir. Hacı Bektaş Vîlayetnamesine göre, Ertuğrul’un kardeşi (Gündüz Alp) hakim olmuştur. Şimdiye kadar Gündüz Alp’tan tarihlerimiz bahsetmemiştir. Bu yeni vesika bize, Ertuğrul’dan sonra Bursa havalisine hakim olanın Gündüz Alp olduğunu bildiriyor. Bu vesikaya göre: “Ertuğrul’un oğlu (Otman) babasının bıraktığı çiftlikte çift sürüyordu. Delikanlı olunca arkadaşları onu Rumlarla cenge teşvik ettiler. Rumlardan birçok yerler aldı. Halbuki Rumlarla Alâeddin Keykubat dost idiler. Rumlar Alâeddin’e şikayet ettiler. Alâeddin, Gündüz Alp’dan Otman’ı istedi. Bir ormanda Otman arkadaşlarıyla kuzu çeviriyorlardı, yakalayarak Konya’ya gönderdiler. Alâeddin Otman’a nasihat etti.”

Gündüz Alp öldükten sonra Otman resmi devlet başkanı seçildi. Hacı Bektaş Vîlayetnamesi’ndeki (Otman) kelimesi, Osman’ın asıl adıdır. Tarihçiler, sonradan İslâm adı vererek Otman’ı öldükten sonra (Osman) yaptılar. Bütün atalarının adı Türk, kendi çocuğunun adı Türkçe olduğu halde, kendi adı nasıl Osman olur? Kendi adı (Otman)dır. Aynı asrın Bizans müverrihleri de Osman’a (Otman) demektedirler. Yine o asırda yazılmış (Mustalahuşşerif) adlı bir kitapta (Orhan bin Otman) yazılıdır. Bu kitap padişahlara resmi kitabet öğreten bir eserdir.⁶

Hayvancılıkla geçinen ve göçebe olan Oğuz Türkleri için yürümek masterından yürök sözünün kullanılmasına Fatih ve Kanuni devri kanunnamelerinde rastlıyoruz. Kaşgarlı Mahmut ise Oğuz Göçebelerine “Türkmen” demiştir. Ancak bu ifade yalnız Anadolu ve Rumeli için söz konusudur. Diğer Türk ülkelerinde bu ifadeye rastlanmaz.

⁶ Enver Behnan Şapolyo, Uludağ Dergisi, Bursa Tarihi, Temmuz 1935, s. 49-51.

2.7. Uludağ Türkmenleri ve Yaşayış

Keles ilçe Türkmenlerinin Kayı Aşiretinden bir oba (Abdurrahman Bey ile Turgut Alp) bir de Kayı Beylik ailesinden olmak üzere iki obadan bugüne geldikleri söylenir. Keles adı M.Ö. 1300 yıllarında Hazar Denizinin güney eteklerinde Oğuz Türklerinin Kayı Oymaklarından birinin yaşadığı Keles kentinin adından gelmektedir. Kelesliler geldikleri bu kentin adına izafeten bugünkü yerleşmiş oldukları ilçeye bu adı vermişlerdir. Ertuğrulgazi Beyliği de bu bölgeyi uzun zaman beylik yaylağı olarak kullanmışlardır.

2543 m. yükseklikteki Uludağ'ın Dağdibi Köyünden görünüşü.

Fotoğraf 3.1: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1995.

Bugün hemen hemen tamamen yerleşmiş, yurt ve köy sahibi olmuş, Uludağ Türkmenlerinin bütün köyleri, Oğuz boylarından ayrılmış obacıklardan ibarettir. Bunların bir kısmının “ÜÇOKLU” bir kısmının da “BOZOKLU” olduğu hemen anlaşılmaktadır. Halk, Uludağ Üçoklarına “Kızılkeçili”, Bozoklularına ise “Karakeçeli” adını vermiştir. Bu iki büyük Türk boyu obalarının biri birinden ayrıtları yaşayış biçimleri ve giyimlerinden ziyade, kullandıkları basit çalışma konularından anlaşılmaktadır.

“Uludağ”ın (Orhaneli) Karakeçili köylerinden Çeki yurdunda gördüğüm ve seve seve konuştuğum yüz, yüz on yaşlarındaki Karakeçili oymağında Havaana, Karakeçililerle, Kızılkışıliler ayrılıklarını şunlarla ortaya koymaktadır:

- Kızılkışılilerin evleri (çadırları) alaçık, bizim evlerimiz “karaçadır” olur.
- Kızılkışıliler ip bükümü için kirmen, “kirmen”, biz “iğ” kullanırız.
- Kızılkışıliler deve güderler, biz deveyi eve sokmayız bile. Kısarak, at, katır kullanırız.⁷

Türkmen kadını evin bütün işini yapar. Giysilerini, çadırlarını, kilimlerini kendi el tezgahlarında dokurlar. Diğer günlük işler ise; su getirme, odun bulma, hayvanları sağma, yapağı tarama, kıl bükme, çul ve keçe onarmadır. Erkekler ise yaylaya çıkarılan koyun ve develeri güderler, avlanırlar. Hayvanların karışmasını önlemek için döküm döğme denilen damga yapılır. Aile erkek hakimiyetindedir. Evlilik şekli tek evlilik. Genellikle evlenen çocuklar da baba evinde yaşar. Bu yüzden büyük aileler meydana getirirler.

Kocakavacık Köyünde
şal ve Kozalı Kuşak dokuyan nine

Fotoğraf 3.2: Nazım
Gürak Arşivinden.
Bursa, 1991.

Kocakavacık Köyünde keçi kılından iğ ile ip yapan bir kadın.

Fotoğraf 3.3: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1991.

Kocakavacık Köyünde mahalle fırınında ekmeğini pişirip dönen bir kadın.

Fotoğraf 3.4: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1991.

3. KELES TÜRKMENLERİ GELENEK VE GÖRENEKLERİ

3.1. Köylerdeki Söz ve Samen

Köy delikanlısı, göz koyduğu kıza Şeker ve leblebi gibi  erezleri armağan olarak yollar. Gnl olan kız, bunları alır. Bu iş aileler tarafından uygun görülürse, kız ile oğlan tokalaŐtırılır ve söz kesmeye gidilir.

Kız ile oğlan kendilerine gönüllerince eŐ bulamamıŐlarsa, evlenme çağına gelmiş olan oğlana bir kadın kız aramaya gider. Bu kadına “**samen**” adı verilir. Samen, köy köy dolaŐarak evlenecek olan oğlana kız bulur.

3.2. Nişan ve Düğüne Davet

Kız istemeye gelen dnrc “**evet**” yanıtını alırsa, kız evinde kahve ya da Őerbet içer. Daha sonra oğlan evine döner. “**Hayır**” yanıtını alırsa, hiç birini yapmadan evine döner. Söz kesiminde oğlan evi kız babasına bir miktar para der. Her iki taraf birbirine çeşitli armağanlar verir. Bunlar genellikle gömlek çamaşır gibi armağanlardır. Nişan gecesine yüzük takılır. NiŐanın ilgi çekici yanı, yüzüğün yalnız kıza takılmasıdır. Bu arada kıza değerli takılar armağan edilir.

Nişan ile düğünün arası iki ya da   yıl sürebilir. Damadın askere gitmesi, maddi sorunlar düğünü geciktiren önemli etkenlerdir. Nişan ile düğün arasına rastlayan dini bayramlarda, erkek evi geline armağanlar alır; kız evine gidilir. Bu genellikle, bayramın üçüncü gününe rastlar. Heybeye konulan armağanlar tek tek çıkartılarak ve kimin tarafından geldiği de belirtilerek kıza sunulur. Kadınlarla erkekler ayrı ayrı odalarda kendi aralarında geç saatlere kadar syleŐirler, eğlenirler.

Düğün tarihi bir ay önceden kararlaŐtırılır. Erkek evi, yakın akrabalarının erkekleri ile birlikte köydeki evleri dolaŐır. Her eve bir tutam Şeker sunulur. Düğün günü bildirilir ve düğüne  ağrı yapılır. Bu arada kız evi, kadın akrabaları ile birlikte, Şeker ya da küçük pideler dağıtarak konuklarını, düğün gnnden bir gün önce yapılacak olan kına gecesine çağırır. Yakın akrabalara pidelerin büyüğü verilir. Bundan amaç, düğün günü parasal yardımı fazlaca yapmaları içindir.

3.3. Çember Asma, Yalancı-Has Kına

Çember bürütme asma, düğünden on beş yirmi gün önce yapılır. Kız ve erkek evinin yakınları erkek evinin çağrısı üzerine kız evinde toplanırlar. Bu toplantı yalnızca kadınlar içindir.

Gelin odanın ortasında oturtulur; sağdııcı da yanına. Yere doğru eğilirler. Getirilen armağanlar bürütmeciye verilir. Bunlar çoğunlukla çevre, çember, oyalı yazma, pullu yazma ve yemenidir. Bürütmeci armağanın kimden geldiğini ünledikten sonra, gelinle sağdııcının üstünü örter. Gelin armağanı görmez. Bürütme bittikten sonra yöresel oyunlar oynanır. Toplantı dağıldıktan sonra gelen armağanlar tavandaki çivilere asılır. Kına akşamına kadar indirilmez.

Yalancı kınaya gelini eğlendirici amaç taşıdığı için “yalancı kına” denir. Bu gecede kına yakılmaz, yöresel oyunlar oynanır. Kınaya çağırılanlar kız evinde, kız evi küçükse evi büyük olan bir akrabanın evinde toplanırlar. Yöresel oyunlar oynandıktan sonra herkes evinden getirdiği kınayı eline sürer. Ertesi gün sabah erkenden köy alanındaki çeşmede kınalı eller yıkanır.

“Has kına; kına gecesi, düğünden bir önceki günün akşamı yapılır. Erkek evi, kınaya çağırdığı akrabalarına gündüzden, başlarına takmaları için, bir tutam tel gönderir. Erkek evinde toplanıldıktan sonra topluca kız evine gidilir. Pide, hamur, tarhana, gibi yiyecekler de birlikte götürülür. Erkek evinden gelenlerin başında tel bulunurken, kız evinde tel bulunmaz. Erkek evinin yengeleri karşılıklı yöresel oyunlar oynarlar. Gelin bu arada hep ayaktadır. Sağdııcı da onun yanından ayrılmaz. Bir süre sonra, yakın köylerden gelen konuklarla ilgilenmek üzere erkek evinin yengeleri, geri dönerler. Yengeler, gece yarısına doğru geline kına yakmak üzere yeniden kız evine gelirler. Orada kına evine gelen konuklarla oynanır. Gelin kendinden küçük olsun büyük olsun, herkesin elini öper. Eğer küçük bir erkek çocuğu bulunursa onun iki elini birden öper. Gelin ve sağdııcı yengelerle birlikte oyun oynar. Bu arada kız evine bir hüznün çöker. Erkek evi ise gelini alacağı için son derece sevinçlidir. Gelin oynarken dayanamaz ve ağlamaya başlar.

Gelini hemen bir yastığa oturturlar. Kız ve erkek evinden birer yenge kına koymaya başlarlar. Kına gelinin elinin ayasına (avucunun ortasına) ve üstten parmak kıvrımlarına ve bileklerine bir de ayak parmaklarına ve topuklarına yakılır. Bir gün önceden saçlarının önleri kesildiği için, saçlarına da kına yakılır. Gelini duygulandırıcı ve övücü bir mani söylenir. Bu yörede maniye “öğme” adı verilir.

Atladı geçti eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Kız evinin yaraşığı

Kal evimiz (kal) kalındı

Şen odamız (şen) olundu

Elime vurdum stare

Kolumu kesti destere

Allahım şirin göstere

Kal evimiz (kal) kalındı
Şen odamız (şen) olundu

Gelinin yükü tutundu
Oğlan evine yıkıldı
Ananın beli büküldü
Kal evimiz (kal) kalındı
Şen odamız (şen) olundu⁸

Kına yakıldıktan sonra gelin ve yakınları yöresel oyunlar oynarlar. Kadınlar yavaş yavaş dağılırlar. Genç kızlar gece geç saatlere değin gelinle birlikte eğlenirler.

Gelin artık erkek evine gitmek için hazırdır. Ertesi gün gelen çalgılarla yakınlarının göz yaşları içinde baba ocağından ayrılacaktır.

3.4. Gelin Göçürme, Gerdek Töreni, El Öpme

Ay yıldızlı bayrak ya da bir bez kızın kapısı önüne asılır, çeyizler kapının önüne çıkarılır. At ile güvey evine giden kız attan yengeler tarafından indirilir. Gelinin başına şeker, üzüm, arpa, buğday gibi şeyler serpilir. Gelin eve girmeden önce babasından bir armağan istemeye zorunludur. Bu; at, tarla, değerli takı gibi şeyler olabilir. Konukların önünde az bir para karşılığında satın alınır. Gelin eve gelince konuklara çeyizden armağanlar dağıtılır. Ayrıca yemek yedirilir. Gelinin bindiği ata ilk binen genç, at üzerindeki heybeyi ve iki çevreyi almaya hak kazanır. Akşam güvey giydirilir. Ancak giysisinin düğmeleri iliklenmez.

Damadı ev arkadaşları getirir. Dualar okunduktan sonra, damadı sırtından yumruklayarak eve sokarlar. Evde oğlanın yengesinden başka kimse olmaz. Ertesi gün, oğlan ile kızın üzerinde yattıkları çarşaf herkese gösterilir. Cuma günü yapılan bu törene “başbağlama” denir.

Bir hafta ya da bir ay sonra oğlan, kız evine el öpmeye gider. Önce kız evi oğlan evini, sonra da oğlan evi kız evini yemeğe davet eder. Buna el öpme denir.

3.5. Gebe Kadın, Loğusa Armağanları, Çocuk ve Loğusa

Gebe kadın doğum anına kadar tarlada çalışır, tarlada doğum yapar ve çocuğunu sararak eve getirir.

⁸ Cemile Yeşil ile 15 Ocak 1995 yılında yapılan kişisel görüşme.

Loğusa kadına komşuları çorap, tatlı, yemiş, yazma, basma ve para gibi armağanlar getirir. Loğusaya verilen armağan parasına “göğün akçası” denir.

Çocuk doğar doğmaz ağzına bir parmak bal sürülür. Bu onun tatlı dilli olması içindir. Loğusa kadın üç gün süreyle su içmez. Doğumdan 40 gün sonra, loğusanın niyetine 40 adet küçük taş yıkanarak mezarlara atılır. Bu geleneğe “kırklama” denir. Çocuğu yaşamayan kadınlar, 40 gün loğusanın yanına gelemmez. Loğusa kadınlara pekmez ya da bal ile karıştırılmış tereyağı yedirilir. Loğusanın ilk yemeği budur.

3.6. Kız ve Erkek Çocukların Eğitimleri, Ad Takma

Anne ve babasına hizmet edip üretime katılacağından erkek çocuklarının değeri kız çocuklarına göre daha fazladır. Erkeklere cesaret, iş ve büyüklere saygı konusunda eğitim verilirken, kızlara kilim, halı, bez dokuması ve azık yapma öğretilir.

Bu yörede yeni doğan çocuklar genellikle 6 aya kadar adsız kalırlar. Ondan sonra çocuğun babası bir davar keser. Komşuları çağırarak onlara yedirir, içirir.

4. KELES TÜRKMENLERİ KADIN VE ERKEK OYUNLARI

Yöre insanları nişan, düğün ve yaylaya göçte genellikle eğlencelerde oynarlar. İki yada daha çok kişiyle halka ve karşılama biçiminde oyunlar oynanmaktadır. Yörede karşılama “konuğa saygı ve sevgi gösterisi olarak, konuğa karşı gidilmesi ve konak yerinden daha uzakta buyur edilmesi” anlamındadır. Oyunların içinde yer alan diz vurma figürleri, seyredenlere duyulan sevgi, saygı ve insancıl duyguların açığa vurulmasıdır.

“Bütün oyunlarda özel olarak yapılmış “tonguldaklı” kaşık kullanılmaktadır. Bu da gösteriyor ki Uludağ Türkmen Oyunları “Kaşıklı Oyunlar” bölgesindedir. Kaşıklı oyun İran’da da kullanıla gelmiştir. Kullandıkları kaşıklara onların Türkçe (Akşık) demeleri bu oyunu Türk’lerden aldıklarına delildir.”⁹

Bazı araştırmacılar yöre oyunlarına “Güvende” de demektedir. Bu da oyuna kalkan oyuncunun muhakkak yanına bir arkadaşını, sağdıcını alarak oynamasından gelmektedir. Sağdıç güvenilen, güven duyulan, inanılan arkadaş manasındadır. Bu yüzenden bazı oyunların adları bununla anılır. Köy güvendes, şehir güvendes gibi. Genellikle erkeklerin oynadığı oyunlar güvende diye de anılmaktadır.

Yörede kadın ve erkekler kesinlikle bir arada eğlenmezler. Hatta birbirlerini oyun oynarken bile seyretmezler. Oyunlar genellikle türkölü ve türkölüz olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kadın oyunlarının tamamında türkölü okunmaktadır. Çalgı çalan kadına yörede iyi gözle bakılmadığından genellikle kadınlar kendileri bakır çalarak oynarlar. En güzel bakır çalan kadınlara bakırcıbaşı denmektedir. Bunlar aynı zamanda türkölü okuyan ve herhangi bir olayda türkölü yakan kişilerdir.

Oyunlarda genellikle erkekler coştukları zaman “Ühü dee... He dee... Ühü üüü...” gibi naralar atarlar. Kadınlar ise genelde “Ha dee ... Deh haa...” gibi naralar atarlar.

Bundan 50 yıl öncesine kadar oyunu oynayacak kişiler belli bir sıra ve düzen içinde oynarlarmış. Bunu araştırmacı Hüsnü Ortaç’ın şu yazılarından anlamaktayız:

⁹ M. Ragıp Kösemihal, Halk Haberleri Mecmuası, Sayı: 115, s. 148.

“Raks kısmı yedi parçadan ibarettir:

1. Köylü ve şehir güvendesî,
2. Yüksek oyun,
3. Alçak oyun,
4. Kırık oyun,
5. Kız havası,
6. Cezayir: a) Yalnız müzik, b) Müzik ve raks,
7. Köroğlu

Güvende: 2/4'lük tempolu Bursa güvendelerinde söz ve müzik itibarıyla ayrı bir parçadır.

Yüksek Oyun: 9/8'lik tempoda, canlı ritimleriyle hareketli ve neşeli karakterde bir oyundur. Bu oyunda aksak tempodaki sert hiplamalar oyunun bariz vasfını teşkil eder.

Alçak Hava: (Düz Oyun) Erkek ağzından.

Kırık Hava: Kız ağzından söylenen 2/4'lük tempolu, aşk duygularını ifade eden şen şakrak oyunlardır. Kırık havanın temposu alçak havadan daha çabuktur.

Kız Havası: 9/8'lik tempoda bir oyun olup grup halinde de oynanılmaktadır.

Cezayir: Bu parça, ana yurttan ayrılırken milletin duyduğu elem ve acıları, müzik ve jestlerle ifade etmektedir.

Köroğlu: Faslın final kısmını teşkil eden ve bıçaklarla oynanılan (Köroğlu), kahramanlık duygularını heyecanlı bir şekilde gösteren ve yurdun birçok yerlerinde oynanılan bir oyundur.

Oyuna kalkanların, faslın sonuna kadar bütün oyunları oynaması adettir. Faslın her havasından, benzeri olan başka parçalara da geçilerek oyun uzatılabilir de.¹⁰

Bu sıralama şimdiki düğün ve eğlencelerde bulunmayan bir özellik. Ayrıca eskiden her eğlencenin sonunda yer alan Köroğlu Oyunu'nun oynanması da artık görülmemektedir.

Kaynak kişilerle yaptığım görüşmelerde bu oyun sıralamasına kendi gençlik yıllarındaki çeşitli düğünlerde de uyulduğunu belirtmektedirler. Ayrıca şehire yapılan göçlerle, şehirdeki düğünlerde de özellikle Kız Havası olan Fadime Oyununun oynandığını belirtmektedirler.

4.1. Kadın Oyunları

4.1.1.Cezayir

1892 yılında Fransızlar'ın Cezayir'i işgal etmesi ile seferberlik ilan edilir. Silah altına alınan ve savaşa giden erkekler için, geride kalan sevdikleri ağıtlar yakmışlar-

¹⁰ Hüsnü Ortaç, Bursa Ansiklopedisi, Cilt 1, 1977, Bursa, s. 486.

dır. Bu ağıtlar daha sonra figür ve mimiklerin katılımı ile oyunlaştırılmıştır. Yörede uzun hava ve kırık hava olarak iki türde görülür. Ritmi; 2/4'lük olup, türküsü söylenildiğinde ağır, oyunu oynandığında hızlıdır. Her geline kına gecesi oynatılması adettendir. Oyun içinde birleşip ayrılmalar ve hüznü ifade eden figürler vardır. Anadolu'nun birçok yerinde (Artvin, Ağrı, Diyarbakır...) görülen bu oyunun sözleri şöyledir.

Kaleden kaleye top atılır
Şiddetinden aylar günler tutulur
Koç yiğitler gurbet elde satılır
Sokakları mermer taşlı Cezayir
Güzelleri samur saçlı Cezayir
Cezayir'in harmanları savrulur
Savrulurda sol yanıma devrilir
Sarı buğday samanından ayrılır
Sokakları mermer taşlı Cezayir
Güzelleri samur saçlı Cezayir
Gemilere çürük tahta dayanmaz
Yiğitleri gaflet bastı uyanmaz
Aman Allah buna canlar dayanmaz
Sokakları mermer taşlı Cezayir
Güzelleri samur saçlı Cezayir

4.1.2. A Fadimem

Orhaneli'ye bağlı köylerden birinde iki genç birbirini severler. Oğlan tarafının kızı istemesiyle olayın tatlıya bağlanacağı sanılmaktadır. Ancak kız tarafının ağır şartlar ileri sürmesi ve Beyce (Orhaneli'nin eski adı) de dükkan açılmasını istemesi, fakir olan erkek tarafına ağır gelir. Daha sonra bu iki genç anlaşarak köyden kaçarlar. Bu olaydan etkilenen gençler yeni bir türküyakarlar ve bunu oyunla ifade ederler.

Yöredeki bu tür oyunlara “Dar Oyunlar” veya “Düz Oyunlar” denilir. Bu oyunların ritmi 9/8'lidir. Bu oyunlardan bazılarının sözleri şöyledir:

A Fadimem

A Fadimem hadi senle kaçalım
Beyce pazarında dükkan açalım
Ay lay lilom, ay lay lom, ay lay lilom ay lay lom
A Fadimem iner gelir Belen'den
Zülüfleri tel tel olmuş elemden
Ay lay lilom, ay lay lom, ay lay lilom ay lay lom
A Fadimem iki değil, üç değil
Benim bağrım demir değil, tunç değil
Ay lay lilom, ay lay lom, ay lay lilom ay lay lom

A Fadimem oyununu oynayan bir grup genç kız.

Fotoğraf 5.1: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1990.

Emine

Dereler doldu taş ile
Gözlerim doldu yaş ile
Sen kimlere yar oldun
O gülmedik baş ile

Acem şalı belinde
Bir ucu da Emine'nin elinde
Emine benim olmazsa a yarım
Durmam şu Bursa'nın köyünde

Ay oğlumuz, ay oğlumuz
Beyce, Bursa yolumuz
Yaktı beni kül etti
Orta boylu kızınız

Tren Yolu

Tren yolunda çiçek of of a yarım
Trenler geçmeyecek a yarım
Ben yarimle konuştum of of a yarım
Sigara içmeyecek a yarım

Tren yolu bayır mı of of a yarım
Yarım çantam ağırmı a yarım
Gittin de gelmedin of of a yarım
Başcaşun gavurmu a yarım

Bursa'nın Ufak Tefek Taşları

Meşeli meşeli dağlar meşeli
Dibinde halı döşeli
Kül oldum ben bu aşka düşeli
Al beni esmer güzeli yarimle
Kolkola gezelim

Bursanın ufak tefek taşları
Hilal olmuş o yarimin kaşları
Bir omuzdan bir omuza saçları
Al beni esmer güzeli yarimle
Kolkola gezelim

Hamamın üçtür kurnası
İçinde üç kız yuvası
Üç kızdan biri benim olası
Al beni esmer güzeli yarimle
Kolkola gezelim

4.1.3.Yemeni

Genç kızlar, gurbete giden sevgililerinden kendilerine “al yemeni” getirmelerini isterler. Bu oyunda genç kızların bu istekleri anlatılmaktadır. Bu oyun genellikle

yaylaya göçte harman alanında ve kına gecesinde oynanmaktadır. Erkekler tarafından hiç oynanmaz. Bu oyunun sözleri şöyledir.

Ben yemenimi aman aman al isterim
Ortasında a canım da dal isterim
Bir güzelce aman aman yar isterim
Al gel oğlan, al gel de mor çiçeğimi
Bul gel oğlan bul gel de al yemenimi

Ben yemenimi serdim taşa
Yazılanlar gelir başa
Sağ olası binler yaşa
Al gel oğlan, al gel de mor çiçeğimi
Bul gel oğlan bul gel de al yemenimi

Kocayayla Şenliklerinde Yemeni Oyununu sergileyen bir çocuk grubu.

Fotoğraf 5.2: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1988.

4.1.4. Menekşe

Bazı köylerde kız havası olarak ta geçer. Minoşe, menevşe de denilmektedir. Orhaneli ve Keles'in köylerinde değişik hızda ve manada oynanır. Orhaneli ve civarında hızlı, Keles ve köylerinde yavaş oynanmaktadır. Orhaneli taraflarındaki oyunlarda kollar menekşe çiçeğinin açılıp kapanmasını sembolize eder. Genelde baharda menekşe çiçeklerinin bulunduğu günlerde oynanması adettendir. Bu oyunun sözleri şöyledir.

Menekşesi tutum tutam
Arasına güller katam
Nice gurbet elde yatam
Sen gel menekşeli gelin
Gelin gelin allı gelin
Al yanağı ballı gelin
Gelin gider su doldurur pınardan
Aylar geçti haber gelmedi yardan
Menekşesi boyun eğmiş
Yaprakları suya değmiş
Kız seni seven (oğlan) ölmüş
Sen gel menekşeli gelin

4.1.5. Sekme

Canlı ve coşkulu bir oyundur. İki ya da daha fazla oyuncu tarafından karşılıklı olarak oynanır. Ritmi 9/8’lidir. Dağüneyi, Belenoluk gibi köylerde manilerle oynanmaktadır. En çok bilinen ezgileri, Keles Sekmesi, Aşalım ve Gümbürdesin’dir. Bu oyunun sözleri şöyledir:

Haydi gidelim yarım Keles’in pazarına
İkimizi gömsünler, aşıklar mezarına
Gümbürdesin bizim evin kuyusu
Yarım güzel ayrılamam doğrusu

Sigaramı yandırdım, gül dalına kondurdum
Anne haberin olsun, ben bir oğlan kandırdım
Gümbürdesin bizim evin kuyu
Yarım güzel ayrılamam doğrusu

4.1.6 Kırık Hava

Kadınlar oyun oynarken yorulduklarında, bakır çalan kadınların söylediği manileri dinlerler. Bu manilerin ardından şen şakrak ve aşk duygularını anlatan oyunlar oynarlar. Bu oyunların ritmi de 2/4’lüktür. Bu oyunların sözleri şöyledir:

Al giydim alsın diye
Mor giydim sarsın diye
Aman kimselere varmadın
Askerden gelsin diye, beğensin alsın diye

Bahçede erik dalı, düşümde gördüm yarı
Aman sen otur ben söyleyeyim
Başıma gelen hali

Kıydan kıydan kıydan gel
Ortası çamur yandan gel
Kıydan kıydan kıydan gel
Sen benim olacan yamacıma gel

4.2. Erkek Oyunları

4.2.1. Güvende

İnanmak, güvenmek anlamındaki güvende oyununda oyuncu sevdiği, güvendiği arkadaşıyla veya sağdıçıyla bu oyunu oynar. Ritmi 4/4'lüktür. Bütün dağ köylerinde bilinip, oynanır. Oyun ve müzik yönünden çeşitleri görülür. Bunlar; oğlan adın İsmail, usul usul ve kıydan'dır. Oyun iki bölümden oluşur. İlk bölümünde oyun oynayacak kişiler ağır adımlarla oyun meydanında birkaç defa dolanırlar. Daha sonra kollarını kaldırarak oyuna başlarlar. İkinci bölümde ise oyun çeşitli naralar ve hareketli figürlerle devam eder. En çok oynanan oyunlardan ikisinin sözleri şunlardır:

Köylü Güvendesı

Bindim atın birine, geçtim Urumeli'ne
Urumeli'nin kızları, çakır ale (ela) gözleri
Alçacık duvardayım, baş açık hovardayım
Nerde güzel varsa, bilin ben oradayım
Bahçelerde bal kabak, elimde altın tabak
Beni beğenmez iken, vardığın adama bak
Dere geliyor dere, kumunu süre süre
Al götür beni dere, yarin olduğu yere

Güvende Oyun Havası

Oğlan adın İsmail
İsmine oldum mail
Aman aman beyim aman
Bir şeftali versene
Hem sevaptır, hem hayır
Bir o yandan, beş bu yandan
Öldüm yare yalvarmaktan
Kemer kaymış ortasından
Ne.....

Oğlan adın hem Bekir
Çevreyi doldur getir
Aman aman beyim aman
İstanbul'a gidersen
Çekirdeksiz nar getir
Bir o yandan beş bu yandan
Öyledir yar öyledir
Aşkın beni söyletir
Aman aman beyim aman
Almış yarı dizine
Bülbül gibi söyletir
Bir o yandan beş bu yandan
Nazından yar nazından
Sürmesi gitmez gözünden
Aman aman
Bursa dilber kızından
Edasına nazına yandığım
Bir o yandan beş bu yandan
Öldüm yare yalvarmaktan
Kemer kaymış ortasından
Ne

Köylü Güvendesî Oyunu sergileyen gençler.

Fotoğraf 5.3: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1985.

4.2.2. Büyük Oyun

Yörede “yukardan çevirme” diye de bilinir. Erkekler tarafından daire formunda oynanan sekme oyununa göre daha ağır bir oyundur. Ritmi 9/8’lik olup çeşitli türkü-

lerle oynanmaktadır. Bu türkülerden bazıları: “Sevsem Uyanmaz” “Derelere Doldu Tüfek Yankısı”, “Azimem”, “Çıkma Dışarılara Gün Vurur Seni”. Oyunun genellikle son bölümünde oyuncular diz vururlar. Oyunda söylenen türkülerden bazılarının sözleri şöyledir:

Sevsem Uyanmaz

Arpada ekim ne olacak onyedili Fadimem
Dertlerin beni beni de alacak

İkimizin sevdası aman onyedili Fadimem
Mahşere mi kalacak

Arpada ekim gül bitti sana diyom Fadimem
Binbeşyüz altın gitti

Sevsem uyanmaz, sarsam uyanmaz
Gecelerin ayazına da kimse dayanmaz

Dereleri Aldı Tüfek Yankısı

Dereleri aldı tüfek yankısı
Göster Allah benim yarım hangisi
Benim yarım güzellerin incesi
Güzelim, kibarım yollarını sorayım
Doğanda aylar doğuşundan bellidir
Güzelde kızlar yürüyüşünden bellidir
Bizi de ayıranlar ne buldular

4.2.3. Yüksek Hava (Sekme)

9/8’lik ritmi ile canlı ve hızlı oynanan bir oyundur. Genellikle üç bölümden oluşur. Oyunun ilk bölümüne fasıl denir. İkinci bölüm oyunun sözlerinin başladığı ve karşılıklı gidip gelme figürlerinin bulunduğu kısımdır. Son bölümde ise meyana geçilir. Bu kısımda çökme ve dönme figürleri yapılır. Bu oyunun en büyük özelliği karşılıklı olarak en az iki kişiyle oynanmasıdır. En çok bilineni “Aşalım” dır.

Aşalım

Aşalım, aşalım dağlar aşalım aman
Düşelim, düşelim ovaya düşelim aman
Ayrılık günleri gelmiş helalleşelim
Dağların sefası sefası saz ile olur aman
Güzelin sevdası sevdası naz ile olur aman

4.2.4. Sorkun Oyunu

Oyuna adını veren köy ve çevresinde oyuna “Dürü Getirme” diye de bilinen neşeli ve hareketli bir oyundur. Düğün evine dürü getirme esnasında karşılıklı gruplar halinde oynanır. Oyun karşılıklı açılıp kapanmalarla devam eder. Söz kısmı yoktur. Ritmi 2/4’luktur.

4.2.5. Düz Oyun

Yöredeki erkeklerin daire formunda oynadıkları, sözsüz bir oyundur. Oyuncuların sağa ve sola diz vurma figürleriyle oyun devam eder. 4/4’lük ritimdedir. Bazı derlemeciler çalışmalarında bu oyunu da “Güvende” olarak belirtir.

4.3. Köy Seyirlik Oyunları

Yörede oynanmakta olan seyirlik oyunlardan bazıları şunlardır:

1. Köroğlu
2. Arap Oyunu (Harmancılık Ballısaray Köyü)
3. Deve Oyunu
4. Arap Kız Kaçırma Oyunu
5. Tren Oyunu (Keles Köylerinde)

“Anadolu’nun birçok yöresinde görülen Köroğlu oyununu bu yörede şu an sadece Dağgüneyi köyünden Rasim Azimşah oynamaktadır. Köroğlu oyunu müzik eşliğinde bıçaklarla oynanan ve kahramanlık duygularını heyecanlı bir şekilde gösteren bir oyundur. 1941 yılında yayınlanan Uludağ Dergisi’nin 39. sayısında Hüsnü Ortaç bu oyunun çok eskiden beri oynandığını yazar. Aynı zamanda Köroğlu oyununun bu yöre özelliklerini yansıtmayan seyirlik bir oyun olduğunu belirtir. Bu yörede Köroğlu oyununun sözleri şöyledir:

Köroğlunun malı dağları aştı
Köroğlu duydu da geriye kaçtı
Atadan dededen devletim benim
Devletin armağanı kır atım benim
Ben bir Köroğluyum, dağda gezerim
Esen rüzgarda bile sezerim
Atadan dededen devletim benim
Devletin armağanı kır atım benim¹¹

¹¹ Abdürrahim Karademir, Bursa Keles-Orhaneli Türkmenleri, 1973, s. 25 (Derleme Çalışması).

4.4. Yörede Kullanılan Enstrümanlar

Yörede iki türlü çalgı topluluğu vardır. Biri yöreye Türkmenlerle birlikte gelen, davul, zurna ve kudümdem oluşan topluluktur. Diğeri ise sonradan bunların yerini alan gırnata (klarnet), cümbüş, keman ve darbukadan oluşan çalgı topluluğudur. Bu tür çalgı toplulukları Orhaneli ve çevresinde, diğerleri ise Keles, Harmancık taraflarında görülür. Yörede çalınan enstrümanlar dört gruba ayrılır:

- a) Nefesli Sazlar: Zurna, gırnata, kaval
- b) Yaylı Sazlar: Keman, kemane
- c) Tezeneli Sazlar: Bağlama, cura, üçtelli, divan, cümbüş
- d) Vurmalı Sazlar: Davul, kudüm, darbuka, bakır, kaşık, zil ve zilli maşa

“Çok önceleri davul zurnayı açık meydanlarda, bağlamayı da kapalı alanlardaki eğlencelerinde kullanırlarmış. Sonraları bağlamanın yerini yavaş yavaş köylünün kendi yaptığı kemaneler almıştır. Bu kemanenin tutuş şekli, çenelik kısmı aşağıda, sap kısmı ise yukarı doğru olan bir şekildir. Davul açık alanlarda zurnaya tokmakla, kapalı alanlarda yapılan eğlencelerde kemaneye parmaklarla vurarak eşlik eder.¹²”

¹²

Hakkı Kasap ile 20 Kasım 1996’da yapılan kişisel görüşmeden.

5. KELES TÜRKMENLERİ KADIN VE ERKEK GIYSİLERİ

Uludağ eteklerindeki köylerde birbirlerine kaynaşmış bulunan Karakeçililer ve Kızılkeçililer'in giyimleri hâlâ otantik değerlerini koruyabilmektedir. Ancak hiçbir özelliğı bozulmamış köy sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Bunda en büyük etken ulaşım olanaklarının kolaylaşmasıdır. Şöyle ki; ulaşımın çok güç olduğu, Keles'e bağılı Düvenli Kocakavacık ve Sorgun köylerinde giysi geleneğı hâlâ tüm değerleriyle devam etmektedir. Oysa ulaşımın kolay olduğu Keles'in Kıranişıklar, Alpagut ve Kemaliye köylerinde giysi geleneğinin yok olduğu görülmektedir.

Ulaşım ve diğerk faktörlerin etkileriyle birlikte bazı geleneklerin yitirildiğı, bazılarının ise devam ettiğı yreler de vardır. Orhaneli Merkez, Kozbudaklar, Topuk, Taraklı, Seferişıklar, Harmanalan, Cebelgney'de "baş bağlama" geleneğı, Harman-cık, Kozagaacı, Gelemiş, Avdan, Barak, Uzunz ve Menteş"te hem "baş bağlama" hem de "kozalı kuşak" geleneğı olduğu gibi sürmektedir.

5.1. Kadın Giysileri

5.1.1. Başa Giyilenler

Yöredeki kadınlar genellikle fes giyerler. Bunlar ya bilinen kalıplı feslerden ya da keçe klahlardan yapılır. Takke de denilen feslerin kalıplarının bozulmaması için iç kısımlarına bir tahta veya kasnak yerleştirilir. stne kenarlarına parlak boncuk, pul ve çavdar sapından rlmüş süsler takılır.

Takkenin zerine atılan çemberlere "Yazma" denir. Bu çemberlerin beyazlarını kızlar, renkli ve çok ssllerini gelinler, koyu renkli ve siyaha yakın olanlarını ihtiyaclar kullanırlar. Bu nedenle köydeki Türkmen kızı ile gelinini tanımak kolaydır.

Fesler kullanılan malzemeye, modellerine ve kullanıldığı köylere göre çeşitli isimler alırlar. Fes çeşitleri:

5.1.1.1. Alpoat Fes

Yüksek tepelikli, n tarafında bir sıra puldan rlmüş işi olan festir. Harmanalan, Akbıyık ve Alpoat köylerinde yaygın olarak görülür.

5.1.1.2. Boncuklu Fes

Uç kısımları boncuktan örölmüş bir şeritle çavrilip kaşın tam üstüne geldiği i-
çin “kaşbastı” da denir. İç kısımda terlik vardır. Beyaz bezden yapılmıştır, kadının
terini emer. Fesin tepelik kısmı tamamen boncuklarla süslenmiş bir tabak şeklindedir.
Kenarlardan püsküller sarkar. “Eldiven” denilen uçlar öne uzanır. Karanfil ve bon-
cuklardan oluşan ponponlar iki taraftan sarkıtılır. Üzeri elmalı yemeni ile çevrilir. Bu
fes daha çok Kocakavacık köyünde görölmektedir.

Kilim Motifli, üç şeritli boncuklu fes.

Fotoğraf 6.1: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1988.

5.1.1.3. Ovalı Fes

Al renkli fesin etrafına ön tarafta oyaları gözükecek şekilde oyalı bir yemeni sa-
nılarak kullanılır. Belenören ve Seferişıklar köylerinde göröölür.

5.1.1.4. Mustafamalı Fes

Mustafam adı verilen gümüşler kozalarla birlikte fesin üzerine takılır. Zengin
bir göröntü oluşturan bu fes genellikle düğünlerde giyilir. Orhaneli’nin bütün köyle-
rinde göröölür.

5.1.1.5. Albazi

Kırmızı renkli, üzeri tamamen pullarla kaplı, 90 cm. eninde kare şeklinde bir baş örtüsüdür. Kullanan kişinin zevkine göre kenarlarında saçaklar, boncuklar vardır. Düğünde geline takıldığı gibi, çocuğu oluncaya kadar diğer eğlencelerde de gelinin taktığı görülür.

Boncuklu fesin üzerine Albazi örtmüş bir genç kız.

Fotoğraf 6.2: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1988.

Keles ve civarında yeni evli kadın başlığı

Fotoğraf 6.3: Kültür Bakanlığı Sanat dergisi, Sayı 6, 1977, s. 93.

Keles ve köylerinde 40 yaşını aşmış evli kadın başlığı.

Fotoğraf 6.4: Kültür Bakanlığı Sanat dergisi, Sayı 6, 1977, s. 93.

5.1.2. Bedene Giyilenler

5.1.2.1. Şalvar

Önceleri köylülerin kendi el tezgahlarında dokudukları beyaz kumaştan yapılan şalvar, günümüzde pazen ve basmadan yapılmaktadır. Yaklaşık iki metre kumaştan yapılan şalvar, dikdörtgen kesimli, ağı yukarıda ve uçurluğu düşük olduğundan rahat hareket olanağı sağlar. Paçalar ancak ayak geçecek kadar büzülerek yanları renkli iplikler ve motiflerle işlenir. Yörede şalvara don, ton da denir.

5.1.2.2. Fistan

Köylülerin el tezgahlarında pamuk ipliğinden dokudukları beyaz rengin hakim olduğu kumaştan yapılır. Baştan giyilebilen etek uçları geniş bir elbisedir. Gençlerin kullandığı fistanların etek ağzlarında çeşitli motif ve işlemler vardır. Yörede “uzun göynek” te denilir.

5.1.2.3. Üç Etek

Yörede zıbın'da denilen bu giysi yeşil, lacivert, kırmızı, bordo veya siyah ke-tenden yapılarak fistanın üzerine giyilir. İç kısmı pamukludur. Öndeki iki parça bazı köylerde hafifçe bele iliştilerle şalvar ve fistanın işlemelerinin görünmesi sağlanır. Ayak bileklerine kadar uzanan arka paçanın alt kısmına motifler işlenir, su taşı, pul, iğne ile örölmüş dantel geçirilir. Yakası "U" şeklinde, kollar elleri örtecek kadar uzun ve yarıktır. Gelinler, genellikle yaprak motifli ve tamamen sim işlemeli olanları gi- yerler.

5.1.2.4. Arkalık (Arkalac)

El tezgahlarında yünden dokunan 1 m. enindeki kare kumaştan yapılan kuşak, üçgen şeklinde katlanır. Belin arkasına üçgenin uzun kenarı gelecek şekilde göbek üzerinde bağlanır. Siyah rengin hakim olduğu kuşağın dört yanından kozalı püsküller sarkar. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi bu yörede de arkalık, kadını dağda ve tarlada çalışırken soğuktan korur. Bazı köylerde arkalık yerine kadınlar, erkek kuşağına benzeyen 1.5 m. uzunluğunda kuşak takarlar.

5.1.2.5. Önlük

Yörede Fıta ve Peşkir'de denir. El tezgahlarında yün ipliklerle dokunur. Dik- dörtgen şeklindedir. Diz altına gelecek uzunlukta üç eteğin üzerine bağlanır. Genç kadınların ve gelinlerin önlükleri süslü, yaşlılarınki ise daha sade olur. Günümüzde en çok görölen süsleme biçimi, Kocakavacık köyünde "ayva göbeğı" denilen ve bo- yama hilesi ile gerçekleştirilenidir. Bazılarının alt kısmında saçaklar, pul işlemleri ve keseler görölr.

5.1.2.6. Dizge

El tezgahlarında yün iplikten dokunan dizge, 4 –5 cm. eninde ve 2,5 m. uzun- luğundadır. Dizgenin uçlarına tiftik veya keçi tongurdaklarla mavi boncuklar takılır. Mavi boncukların (gök boncuk) kadını nazardan koruduğına inanılır. Üç etek boyun- ca sarkan tongurdaklı püsküller kadına uzun saçlıymış gibi bir görünüm kazandırır. Bele sarılan dizge, hem arkalığı hem de önlüğü tutar. Ayrıca tarlada ve dağda ip vazı- fesini de görür.

Tam ve uyumlu giyilmiş
kadın-erkek kostümü
Fotoğraf 6.5: Nazım Gürak
Arşivinden. Bursa, 1988.

Eksik parçaları bulunan ve yanlış giyilmiş kadın-erkek kostümü
Fotoğraf 6.6: Kültür Bakanlığı, Maddi Kültür Dizisi 9, Ankara 1993, s. 7.

5.1.2.7. Cepken

Yeşil, bordo, lacivert, mavi ve mor renkli divitinden yapılır. İçine düz veya kareli kumaştan astar dikilir. Astarla divitin arasına pamuk yerleştirilerek her taraftan baklava dilimi şeklinde gözükmeye sağlanır. Cepkenin kolları dirseklere, uzunluğu bele kadardır. Gelinler için yapılan pamuksuz ve simli olanına “Sarka” denir. Motifi kavak yaprağı şeklindedir.

5.1.2.8. Sıktırma

Yörede kapatma, içyelek veya içerik de denir. Fistanın üzerine giyilen sıktırmanın göğüs kısmı, yöre insanının el emeği ve göz nuru olan işlemlerle süslüdür. Kolsuz yelek şeklinde olup, uzunluğu bele kadardır.

5.1.3.Ayağa Giyilenler

5.1.3.1. Çorap

Bitki köklerinden elde edilen boyarla boyanan yünler beş şişe örülür. Kırmızı rengin hakim olduğu çoraplarda çeşitli desenlere, özellikle gül desenine rastlanır. Uzunluğu şalvarın içine girecek kadardır.

5.1.3.2. Çarık

Anadolu’nun bütün yörelerinde olduğu gibi bu bölgede de ham deriden ve manda gönünden yapılmaktadır. Tüylü deriden olanları da görülür. Üzerinde yanlardan geçmeli olan bağcıklarıyla çorabın üzerine bağlanır.

5.1.3.3. Çizme

Genellikle gelinlerin giydiği çizmeler, sarı renkte olup çorabın üzerine giyilir. Eskiden sık kullanılan bu giysinin şimdi hemen hemen kalktığı görülür.

5.1.4. Kadın Aksesuarları ve Takıları

5.1.4.1. Gümüş Kemer

Genellikle gelinlerin kullandığı, toka kısmının altın gümüş karışımı olan kemer, önlük ve dizgenin üzerinden bağlanır. Kemerin beli saran kısmı kadife veya kalın kumaştan olup 4 cm. genişliğindedir. Gümüş tokenın çiçek biçimi verilmiş iri olanı, yörede daha çok görülmektedir.

5.1.4.2. Gıdıklık

Çeşitli renklerin uyumlu bir şekilde biraraya gelmesiyle oluşan boncuklar, Türkmen motifleriyle örülerek kolye haline getirilir. Bu kolye kadının içyeleği ile

çenesi arasında kalan boynunu saklar. Bazı köylerde “beşibiryerdeler” ve “altın kol-yeler”de görülür.

5.1.4.3. Cıngıraklı Mağrama

Kına gecesinde gelinin yenge ve teyzesinin, işlemeli peşkirin uç kısımlarını es-ki paralarla süslediği sonrada gümüş kemerin sağına gelecek şekilde yana taktığı bir aksesuardır. Peşkirin ucuna takılan eski paralar ve boncuklar, yürürken ve oynarken geline ayrı bir hava verir.

5.1.4.4. Muska

Boyna takılan göğüse kadar uzanan gümüşten bir kolye şeklindedir. Kapaklı o-lan gövde kısmına muska konur.

5.1.4.5. Kese

U biçiminde olup, etrafı pullar ve motiflerle işlenmiştir. Genellikle önlüğe di-kilir. Kadınlar, kesenin içine para ve değerli eşyalarını koyarlar.

5.1.4.6. Tongurdaklı Kaşık

Akça ve şimşir ağacından tamamen çakı, bıçak gibi alet-lelerle oyularak meydana getirilir. Kaşığın üst kısmında küpe şek-linde motif (tongurdak) vardır. Bu yüzden küpeli kaşıktır denir. Oynarken bu küpeler sayesinde bir ritm oluşur. Kaşığın sapı normal kaşık sapından kısadır. Tongurdaklı Kaşık bu yöreden başka bir yerde görülmez ve en güzelleri Sorgun köyünde yapılır.

- Belirtilen gelin giysisini yöredeki kaynak kişilerden ve araştırmacılardan kimse daha önce görmemiştir. Ayrıca gelinin arkalık takması daha önce hiç

Orhaneli-Harmancık Köyü gelin giysisinin önden görünüşü.

Fotoğraf 6.7: Kültür Bakanlığı, Maddi Kültür Dizisi 9, Ankara 1993, s. 4.

görülmemiştir. Yine kemersiz ve bindallsız gelin bugüne kadar pek rastlanmayan bir özelliktir.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi bu yayın eksik ve hatalı bir örnektir. Bu eksikliğin Kültür Bakanlığı yayını içinde yer alması daha da düşündürücüdür.

5.2. Erkek Giysileri

5.2.1. Başa Giyilenler

5.2.1.1. Takke

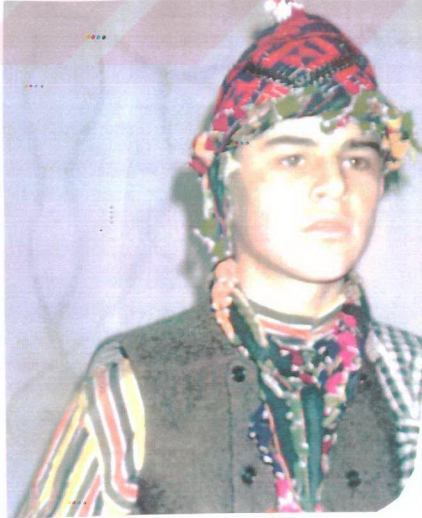
Yörede arakçın veya terlek te denilir. İki çeşittir:

a) Beyaz rengin hakim olduğu aralarında kahverengi işlemelerin bulunduğu takke, gündeliğe kullanılan ve daha çok rastlanmakta olan çeşididir.

b) Bordo, kahverengi ve mavi rengin hakim olduğu el dokuması takkedir. Üzerindeki motifler ve boncuklar diğer çeşitle aynıdır.

5.2.1.2. Oyalı Yazma

Genellikle koyu rengin hakim olduğu, kare biçimindeki yazma, takkeye dolanıp sağından sarkacak şekilde bağlanır. Yazmaların kenarları oyalarla süslenmiştir. Bu oyalara şu isimler verilir; çörekotu oyası, ferman oyası, yonca yaprağı, kaynana yumruğu, tavuk ayağı gibi...

Keles ve köylerindeki erkek başlığı

Fotoğraf 6.8: Nazım Gürak Arşivinden. Bursa, 1988.

5.2.2. Bedene Giyilenler

5.2.2.1. Gömlek

İki çeşit gömlek vardır:

a) Kahverengi, siyah ve beyaz çizgili, yakasız,  nden d  meli g mlektir. Yöre-
de daha çok g r len bu gömlek, g ndeli e giyilmektedir.

b) Yeşil, sarı, kırmızı çizgili bu gömlek özel günlerde ve d  nlerde giyilir.

5.2.2.2. Aba Potur

Siyah ve kahverengi  ayak kumaştan yapılan bir giysidir. Ayak bile inden diz
kapağına kadar dar, diz kapa ından bele doğru bolla an İngiliz Poturu biçimindedir.
Kesiminden dolayı hareket rahatlığı sa lar. Bir adı da “kilot pantolon” dur.

5.2.2.3. Aba Yelek

Poturun kuma ından ve renginden yapılan, g mle in üzerine giyilen  nden
d  meli kolsuz bir giysidir. Yakası yuvarlak olan yele in genellikle iki cebi bulunur.

Sayın Ali Rıza Yalgın 1950 yılında Türk Folklor Araştırmaları Dergisi’nin 13.
sayısında,  n  işlemeli ve motifli erkek yele inden söz etmiştir. Ancak ara tırmala-
rım sırasında bu konuda hiçbir bilgiye rastlamadım. Bu konuyu araştırmacılar için
belirtmekte fayda görüyorum.

5.2.2.4. Kozalı Kuşak

Siyah rengin hakim olduğu ku a ın u  kısımlarında kozalar bulunur. 2 m. bo-
yunda, 20 –30cm. enindeki ku a ı köylüler el tezgahlarında dokurlar. Poturun üstüne
ve tam bele gelecek şekilde sağdan sola doğru dolanır.

5.2.2.5. Kolon

Bordo ve kahverengi tiftik yönünden el tezgahlarında dokunur. Eni 5 – 10 cm.
boyu 1, 5 metredir.  zerinde çeşitli renk ve desende motifler bulunur. Kozalı ku a ı
tutacak şekilde dairesel biçimde bele sarılır.

5.2.2.6.  evre (Ya lık)

Gelin tarafından nişan sırasında damada hediye edilir. Kar şeklindeki ya lı ın
 zerinde  i ek ve dal motifleri i lidir. Motifleri görülecek şekilde iki kat yapılarak
kozalı ku a ın üzerine takılır.

Kadın ve erkek giysilerinin
arkadan görünüşü
Fotoğraf 6.9: Nazım Gürak
Arşivinden. Bursa, 1988.

5.2.3. Ayağa Giyilenler

5.2.3.1. Karçın

Çorap şeklinde ayağı dize kadar saran yünden bir giysidir. Kirli beyaz renkteki karçının boğaz kısmı 4 – 5 cm. geriye katlanır.

5.2.3.2. Çarık

Ham deriden ve manda gönünden yapılır. Tabaklanmış olanların yanısıra, tüylü deriden olanları da vardır. Çarığın çevresinden geçirilmiş sırmalar bilekten dolanarak bağlanır.

5.2.4. Erkek Aksesuarları

5.2.4.1. Damat Kesesi

“Nişan töreninden sonra gelin tarafından damat adayına verilen bir hediyedir. Nişanlılık döneminde erkekler bu keseyi takarlar. Yeleğin sağ üst cebine takılan kese-

nin ağzındaki ip büzülerek, kesenin uçlarındaki boncuk ve pullar cepten dışarı sarkıtılır.¹³⁹

5.2.4.2. Tütün Kesesi

El tezgahlarında dokunan bu kesenin üstündeki motifler bütün Türkmenler’de görülen işlemlerdir. (Üçok resmi) Bu kesinin içine genelde tütün konulduğundan ismi tütün kesesi olarak bilinmektedir. Boyun ile sağ kolun altından geçirilerek yandan sarkıtılır. Bazı köylerde kuşak içine de sokulduğu görülür.

5.2.4.3. Coban Şalı

Yörede dokunan şalın renkleri kahverengi ve beyazdır. 2 m. uzunluğundaki bu şalın bir ucu sol omuza atılır. Arkada kalan ucu ise poturun içine sokulur. Köylüler yaylaya giderken çeşitli erzaklarını bu şalın içine koyarlar. Şalın öndeki ucuna atılan düğüm, şaldaki erzakların düşmesini önler.

5.2.4.4. Silahlık

Siyah renkte olan silahlık üç göz halindedir. Bu gözlere saat, yağlık ve pala (bıçak) gibi eşyalar konur.

5.2.4.5. Kaşık

Akça ve şimşir ağacından yapılır. Sorgun köyünde yapılan “Tongurdaklı” çeşidinin dışında, genellikle erkeklerin kaşıkları uzun saplı ve düz renklidir.

¹³ Şinasi Çelikkol ile yapılan kişisel görüşme. 14 Aralık 1996.

6. KELES TÜRKMENLERİ YÖRESEL DİL ÖZELLİKLERİ

Özellikle Keles ve Orhaneli’de yaşayan Türkmenlerin yerel ağız ve şivelerine hâlâ rastlanmaktadır. Ayrıca Bursa Merkez’de yaşayan halk da bu ağız özelliklerinden etkilenmiş, ama özellikle Bursa’nın Osmanlı başkenti olmasıyla arapça ve farsça sözcükler bolca kullanılmaya başlanmıştır.

Keles-Orhaneli ile bunlara bağlı köylerde aşağıda belirtilen ağız özellikleri bulunmaktadır.

6.1. Ağız Özellikleri

Yörede, doğan çocuklara verilen adların bir bölümü, görenek ve inançlarla ilgilidir. **Anadolu**’nun pek çok yerlerinde de görüldüğü gibi, **Bursa** yöresinde de, çocukları yaşamayan aileler, bir çocuk sahibi olduklarında ona **Dursun, Yaşar, Kaya** gibi kalımlılık ve dayanıklılık anlatan adlar vermektedirler.

Yörede, özellikle kırsal kesimde, adla ilgili inanmalardan biri de, çocuğun adının değiştirilmesidir. Eğer yeni doğan çocuk, adı konulduktan sonra hastalanır ve bir hafta içinde iyileşmezse, adını kaldıramadığı sonucuna varılarak, bir kurban kesilir ve adı değiştirilir..

6.1.1. Yuvarlak Ünlülerin Yer Değiştirmesi

“Sık sık “O”nun, “İ”, “E”, “U” biçimine dönüştüğü görülmektedir. Örneğin: sıfra (sofra), urdan (ordan), görünmeyer (görünmüyor), pulis (polis)..

Bazen “U” harfinin “O” ya (bordan/burdan, doman/duman..), ya da “İ”, “Ö” ve “Ü” ye dönüşümlerine rastlanmaktadır. Örneğin: böyün (bugün), sücüne (suçuma), çıval (çuval).. Kimi zaman da bu “U” sesinin düştüğü görülmektedir, otsekiz (otuzsekiz) örneğinde olduğu gibi..

“Ö” sesi “Ü” harfinin “E”, “Ö”, “O” ve “U” harflerine dönüştüğü de olmaktadır. Örneğin: görünmeyer (görünmüyor), güzel (güzel), sovari (süvari)..”

6.1.2. Harf Düşmeleri

“Bazı sözcüklerin söylenişinde harf düşmeleri görülmektedir; örneğin: aramie (aramaya), acı (ağacı), çocua (çocuğa), male (mahalle), padşa (padişah) veya bazı ünlülerin düşmesine örnek olarak başın (başını), çıkarcak (çıkarcak) gibi..”

6.1.3. Ünlü Eklemeleri ve Ses Türetmeleri

“Kimi sözcüklerde de, fazladan ünlü eklendiği olmaktadır; Örneğin: ısıcıklığı (sıcaklığı), ürüzgyardan (rüzgardan)..

Zaman zaman sözcüklerin orta ve sonlarında ses türetmeleri de ortaya çıkmaktadır. Bunlar genellikle “İ”, “I” ve “E” sesleriyle okunurlar. Örneğin: çivit (çift), satarımış (satarmış), varısa (varsa)..”

6.1.4. Ünlü Düşmeleri

“Sonu ünlüyle biten bir sözcüğe, yine ünlüyle başlayan bir sözcük eklenecek olduğunda, bu ünlülerden birinin düştüğü görülmektedir. Örneğin: no (neo), deleden (deli eden), incelek (ince elek)..

Ünlü düşmesi, sözcüklerin ilk ve orta hecelerinde de görülebilir; Elfi (Elif’i), gardşi (kardeşi), geyyo (giyiyor), veryo (veriyor) örneklerinde olduğu gibi.. Genellikle düşen ünlüler “İ”, “E”, “U” ve “A” sesleridir.”

6.1.5. Ünlü Sırasının Değişimi

“Kimi sözcüklerde, ünlülerde bir değişim, kalın ünlüden ince ünlüye, ya da ince ünlüden kalın ünlüye bir dönüşüm gözlenmektedir. Fadme (Fatma), merdiman (merdiven), kaçme (kaçma) örneklerinde olduğu gibi..”

6.1.6. Ünsüzlerin Dönüşümü

“Yöredeki değişik ağızlarda, ünsüzlerin dönüşümüne sık sık rastlanmaktadır. Bunların örnekleri: “B” sesi, “P” veya “Y” sesine dönüşmektedir. Yozulmaz (bozulmaz), peslemiş (beslemiş) gibi; ya da bazan “P” sesi “B”ye dönüşmektedir, bekmez (pekmez)’de olduğu gibi..

“D” ünsüzünün “C”, “T” ve “Z”ye dönüşmesiyle sıkça karşılaşılmaktadır: Hincik (şimdik), toktur (doktor), yanzırdı (yandırdı) vb..

“T” ünsüzü, çoğunlukla “D”ye dönüşmektedir, depe (tepe) ve duz (tuz) gibi.. Bazan da “T”, “S”ye dönüşmektedir: Yassı (yatsı)..

“K” sesi, zaman zaman “G”, “H”, “D”, “V”, “Z” sesleriyle yer değiştirmektedir; galdım (kaldım) yohuş (yokuş), pomad (pomak), avşama (akşama) ve olussaz (olursak) örneklerinde olduğu gibi. Kimi zaman da “K” ünsüzü tümüyle düşebilmektedir, aşam (akşam) gibi..

“Ğ” sesi de “H”, “N”, “V”, “G” seslerine dönüşmektedir. Örneğin: ciher (ciğer), yinit (yiğit), gavşa (kavuşa), sagsagan (saksağan) gibi.. Ya da “Ğ” sesi, ulu (oğlu)’da olduğu gibi tümüyle düşebilmektedir.

“G” sesinin de “K” veya “Y” sesine dönüşümüyle karşılaşılır: küleşme (güreşme), yavur (gavur)..

“H” ünsüzü de zaman zaman “F”, “N”, “R”, “Y” ünsüzleriyle yer değiştirmektedir veya düşmektedir: firma (hurma, Nalime (Halime), sarnoş (serhoş), gabayet (kabahat), ya da anım (hanım), meramet (merhamet)..

“Y” sesinin, “K”, “L”, “V” seslerine dönüşmesine de sıkça rastlanmaktadır: alak (alay), lengeç (yengeç), könden (köyden), köv (köy) gibi. Bazan da “Y” sesi düşmektedir: gomuş (koymuş), sölüye (söylüyor)..

Yörenin çeşitli yerlerinde “V” sesi, “F”, “H”, “M”, “P”, “Y” ve “U” seslerine dönüşebilmektedir: furuldum (vuruldum), hurarız (vururuz), mar (var), pampur (vapur),

öyendire (övendire), gauga (kavga).. “V” sesi kimi zaman tümüyle düşebilmektedir de: yarum (yavrum) gibi..

“F” sesi ise, arada “V” sesine dönüşmektedir: Şavıka (Şefika), şavak (şafak) gibi..

“Z” ve “S” sesleri karşılıklı olarak birbirlerine ve bazan de “Z”nin “D” sesine dönüştüğüne rastlanmaktadır: zedefkar (sedefkar), naslı (nazlı), Hıdır (Hızır).. “Z” sesi, otsekiz (otuzsekiz) örneğinde olduğu gibi kimi kez tümüyle yok olmaktadır.

“M” sesi, bazan “N” sesine dönüşür: nektup (mektup) örneğinde olduğu gibi: “N” sesi ise “M” veya “L” seslerine dönüşmekte, ya da düşmektedir: meşter (neşter), çömel (çimen) ve tülbet (tülbent)..

“L” sesi, kimi zaman “G”, “N” ve “R”ye dönüşebilmektedir: argadın mı (anladın mı), yannadı (yanları).. Ya da bu ses düşmektedir: Gak (kalk) gibi..

“C” ve “Ç” sesleri de birbirlerine dönüşmektedir: cingene (çingene), çing (ceng)..

“R” ünsüzünün de “L” ve “N” seslerine dönüşmüş biçimleri görülmektedir: yolgan (yorgan), gadan (kadar) gibi.. Bicik (biricik) örneğinde olduğu gibi, bu sesin düştüğü de olmaktadır.”

6.1.7. Sözcüklerin Yapılarında Kökten Değişiklikler

“İşaret sıfatları, şu biçimleri almaktadır: bu, şo (şu), u (o), bunna (bunlar), şunna (şunlar), unna (onlar).

Soru sıfatları olarak da nakı (hangi), nacap (ne acep, nasıl anlamında) kullanılmaktadır.

Son çekim edatı olarak da cazım veya billeh gibi takılar kullanılmaktadır: On-dan cazım, yollar açılıp billeh gibi.. Dek (kadar) anlamına da “cek” takısı sözcüğün yapısına girmektedir: öleycek (öğleye dek) gibi..

Yörenin belirgin ağız özelliklerinden biri de sözcük yinelemeleridir. Durupduru, kaç kaçamaz mısın, galik-geli, giş-gişliye, ha bahalım -de bahalım vb.. pek çok yinelemeler vardır.¹⁴

6.2. Keles ve Çevresindeki Yerel Sözcükler

adısa: oysa, halbuki

akgözlü: hain, sinsî

angıç: çift arabasında demet taşımak için arabanın iki tarafına takılan parmaklıklar.

aralık: sokak

avkırmak: yoğrulmuş hamuru, yapışmaması için una bulayarak yumak yapmak hazırlamak.

¹⁴

Bursa Ansiklopedisi, Cilt 1, 1977, Bursa, s. 473-474.

aynartmak: görmezden gelerek savuşmak, “Aynarttı geçti”.

bıdır: söylenme, homurdanma, “Bıdır bıdır söylenip durma”.

bıkın: insanın kaburgaları, iskeleti, kavsara, “Belim bıkınım ağrıyor”.

bıldır: geçen yıl.

bıllık bıllık: çok etli olma hali, bingıl bingıl.

bırıtmak: surat asmak, somurtmak, “Bırıttı durdu”.

böktürmek veya börttürmek: korkmasın diye eti biraz kavurmak.

bucuk: köşe

bunna: sıkıntı, usanç

burma: musluk

cazaraklı: edepsiz, eli maşalı (kadın)

cımbırt. küçük üzüm salkımı

curu: katı olmayan, sulu, yumuşak olan şey.

çaşıt: iftira, asılsız suçlama.

çaşıtçı: müzevir, dedikoducu, laf taşıyan.

çekel: çekiç

çepiç: besili oğlak

dağar veya taar: büyük saksı yarım küp.

demür: çaydanlık

domşak veya domuşak: durgun, mahzun, somurtkan, yüzü asık, kibirli.

döngel: muşmula

emme: ama, fakat.

endelemek: incelemek

enson: muhakkak, kesin olarak

enteri: entari

epteslik: çeşme tezgahı.

erekleme: yabani semizotu.

esbap: çamaşır.

eyseren veya eysıran: ekmek teknesini kazımak için kullanılan yassı demir aygıt, mangal eşelemeye yarayan yassı demir parçası.

gadan: kadar, kez, denli.

garip: uslu, yaramaz olmayan.

gayınna: kaynana

gevilcen: yanaktaki elma gibi kızarıklığın içindeki menevişler.

gezek: arkadaşlar arasında gece sazlı-sözlü gezi.

gıynaşık: aralık (kapı ve pencere için).

ıblık: çok şişman (insan).

ıhırmak: insan öldürmek veya yatırmak.

ılgım: damla.

ırıp veya ıgırıp: hile, balık ağı, “ırıp etmek-hile yapmak”.

ıvıl ıvıl: içli dışlı, samimi, “İvıl ıvıl görüşmek.”

iliş: sözlü

imirtmek: gırtlak.

iyinti: dert, hicran.

kalkım: yazın giyilen bir çeşit kürk.

kavuz: taneyi örten kabuk kısmı.

kelem: lahana.

kemişmek: yaşlılıktan kemikleri sayılır hale gelmek.

kıdalamak: kusur bulmak, zor beğenir olmak.

kısıık: derbent, küçük kale, geçit yeri.

kıvanmak: onur duymak, haz duymak.

kıynaşık: çarpık, eğri, şaşı.

kıynık: ufak tahta parçası, kıymık.

kişilik: konuk önünde giyilen elbise, yabanlık.

kotarmak: yemeği tabağa koymak, hazırlamak, dağıtmak.

kötek: süt çocuğuna hazırlanan badem ezmesi.

mazla: kiler.

mezir: çıranın yağlı kısmı

muna: pınar, kaynak.

nakı: hangi.

münasipsız: uygunsuz, saçma-sapan, terbiyesiz.

parpıllamak veya parpılamak: birşeyi ateşe göstermek, hafifçe kızartmak.

pinmek: binmek.

pülçümek: (kumaş için) erimek, tiftiklenmek.

sarılık: raf.

sarpın veya sarpun: kilerde duvar kenarına konan bir tür erzak sandığı, göz göz yapılmış mutfak ambarı.

seyitmek: koşmak, varıp yetişmek.

sıvarmak: sulamak.

siğin siğin: yavaş yavaş (Yamurun yağlaması veya ağlamak gibi.)

südaşı: sütlaç.

tehin: sincap.

tehinsiz: sahte vekarlı, “Sen de az tehinsiz değilsin”.

tımsırık: yemek konusunda mızımız, kendi yaptığından başkasını yemeyen.

tottur: doktor

töfe: latife

tutarga: sinirsel hastalık nöbeti, sara.

üşür: soğuk algınlığı.

yağrı: nasır.

yalazı: alev

yasılmak: hızlanmak, atı dörtlale koşturmak.

yepelemek: okşamak

yeygi: erzak, kışlık erzak, “Kış yeygisini daha düzemedi, zavallının bir sokum yiyeceği yok”.

zırıncamak: mecalsiz mecalsiz ağlamak (çocuk için).

6.3. Keles ve Çevresindeki Deyimler

Abayı Harlatmak: Aşık olmak.

Canıma com com: Canıma minnet.

Necep cümbüş olur!: Kimbilir ne denli eğlenceli olur! (Buradaki **necep**, “**ne acep**”in kısaltılmışıdır.)

Yeri göğü yuladı: Ortalığı toza dumana kattı, bulunduğu yeri kırdı geçirdi.

Saçanaklı derviş: Üstü-başı dökülen, pasaklı kişiler için kullanılan bir deyim.

Ahl Selanik, fikir gaydrak: Akı bir karış havada, tutarlı olmayan kişiyi belirtmek için.

Bir gulağın at bazarı, bir gulağın bit bazarı: Kendisine söylenenleri dinlemeyen, laftan-sözden anlamaz kişi için kullanılır.

Sarı saman altından sarı sular yürüdür: Saman altından su yürütür; çevresine belli etmeden ortalığı karıştıran kişi için kullanılır.

Gan gurutmak: İnsanı canından bezdirmek, çok üzmemek; örneğin “Yeter gali, ganımı guruttun”veya **Bu sevda ganımı gurutdu”**.

Ermeyveresicel: Keles yöresine özgü olan bu deyim, yöre kadınlarının yaramazlık yapan çocukları için kullandığı bir ilenmedir.

Densizlik etmek: Yersiz davranışlarda bulunmak, huysuzluk etmek yerine.

Gapiyı ayırmak: Kapıyı açık bırakmak yerine kullanılan deyim.

Mık!: Sesi çıkmaz olmak, söyleyecek şey bulamamak.

Yarın bayram sandı: Birşeyler umdu ama umduğunu bulamadı.

Dın dın etmek: İleri-geri konuşarak kafa şişirmek.

Gem almaz: Dik kafalı, aksi kişileri tanımlamak için kullanılır.

Kısa kes de sobalık olsun: Lafı boş yere uzatma derdini kısıdan anlat anlamında kullanılır.

SONUÇ

Bu tez çalışması sırasında yöre halkı tarafından, Oğuzların Üçoklar kolundan olanlarına Kızılkeçili, Bozoklar kolundan olanlarına Karakeçililer denildiği anlaşılmıştır.

Yöredeki oyunlar en az iki kişiyle, erkek oyunları daire biçiminde, kadın oyunları ise karşılıklı olarak oynanmaktadır.

Oyunlar oynanırken sadece bu yörede görülen “tongurdaklı kaşık” kullanılmaktadır.

Düz ağacı bıçakla oymak suretiyle, günde bir tane yapılabilen tongurdaklı kaşıklar, en iyi Sorkun köyünde yapılmaktadır.

Alan araştırması sırasında bıçaklarla oynanan Köroğlu oyununun, Dağ güneyi köyünde oynandığı görülmüştür.

Keles ve çevresindeki köylerde kaşıklarla oynanan oyunların tümüne “Güvende Oyunları” denilir.

Erkek oyunları davul, zurna, kudüm, klarnet ve keman eşliğinde, kadın oyunları ise bakır çalınır, türküler söylenerek oynanmaktadır.

Bursa şehrine yapılan göçlerin de etkisiyle, A Fadimem ve Menekşe gibi yöre oyunları, şehirdeki düğün ve kına gecelerinde sergilenmektedir.

Bazı dergi ve araştırmalarda, Keles ve köylerinde tek tip kadın ve erkek giysisi giyildiği belirtilmişken, bu çalışmada erkek ve kadınların medeni durumlarını belirten çeşitli giysiler giyildiği tespit edilmiştir.

Ayrıca daha önce yayınlanan bir araştırmadaki gelin giysisi ve kadın giysisinin hatalı olduğu ortaya çıkmıştır.

Yörede erkeğin hakimiyeti bulunan ailelerin hepsi baba evinde yaşarlar. Bu gelenek şehre göç eden insanlarda devam etmektedir.

Keles ve köylerinde rastlanan dil özellikleri ve deyimlere, göçlerin tesiriyle şehir halkında da rastlanmaktadır.

Ayrıca kına gecesi, ad takma ve çeyiz asma gibi, yöredeki köylerde grlen adetler, artık Őehirde her ailenin uyguladığı adetler olmuştur.

Bu tez çalıŐmasında Keles'e ait olan folklor değerlerinin tümünün Bursa Folkloru ile bir anıldığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

AYKON, Nil; İ.T.Ü. T.M.D.K. Sanat Tarihi ders notları, İstanbul, 1987.

BURSA Ansiklopedisi, Cilt 1, 1977, Bursa, s. 4-8, 473-474.

KARADEMİR, Abdurrahim; Bursa Keles-Orhaneli Türkmenleri, 1973, s. 25.

KÖSEMİHAL, M. Ragıp; Halk Haberleri Mecmuası, Sayı 115, İstanbul, 1958, s. 148.

KÜLTÜR Bakanlığı, Sanat Dergisi, Sayı 6, 1977, Ankara, s. 93-96.

KÜLTÜR Bakanlığı, Maddi Kültür Dizisi 9, 1993, Ankara, s. 7-4.

MİLLİYET; Büyük Ansiklopedi, Cilt 3, 1990, İstanbul, s. 942-944.

ORTAÇ, Hüsnü; Bursa Ansiklopedisi, Cilt 1, Bursa, 1977, s. 486.

ŞAPOLYO, Enver Behnan; Uludağ Dergisi, 1935, Bursa, s. 49-51.

TULAY, Hayrettin Ziya; Uludağ Dergisi, Sayı 39, 1941, Bursa, s. 39.

YALGIN, Ali Rıza; Türk Folklor Araştırmaları, 1950, Sayı 13, Bursa, s. 120-121.

ÖZGEÇMİŞ

1966 yılında Bursa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Bursa'da tamamladı. Halk oyunları ile ilgilenmeye ilkokulda başladı. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimi döneminde çeşitli halk oyunları yarışmalarına katıldı. İl, bölge ve Türkiye birincisi olan okullarda oyuncu olarak yer aldı.

1986 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Halk Oyunları Bölümüne girdi. 1992 yılında buradaki eğitimini tamamladı. 1993 yılında İ.T.Ü. Güzel Sanatlar Bölümünde ve İ.T.Ü. T.M.D. K. Türk Halk Oyunları Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başladı.

Gençlik ve Spor Bakanlığının ve Milliyet Gazetesinin düzenlemiş olduğu halk oyunları yarışmalarında "Seçici Kurul Üyesi" olarak bulundu.

Bursa ve İstanbul'daki çalıştırdığı ortaöğretim, üniversite gibi kurumlarla çeşitli defalar bölge birincilikleri ve üç defa Türkiye Birinciliği kazandı. Ayrıca 1992 yılında yapmış olduğu "Türkmenler ve Yörükler" konulu araştırma, Milliyet Gazetesi tarafından o yılın en iyi araştırması olarak 1992 Halk Bilim ödülünü aldı.

Ortaokulda başlayan yurtdışındaki festivallerde ülkemizi temsil etme görevini halen sürdürmekte olup, otuzun üstünde festival- şenlikte oyuncu, çalıştırıcı ve grup sorumlusu olarak görev almıştır. Son olarak 20-30 Ağustos 1998 tarihleri arasında Polonya'nın Zakopane şehrinde yapılan, Dünya Folklor Yarışmasında birinci olan Uludağ Üniversitesi Halk Oyunları Topluluğu'nu çalıştırıp, grup sorumlusu olarak yer almıştır.

Halen Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümünde Öğretim Görevlisi kadrosuyla çalışmaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ